

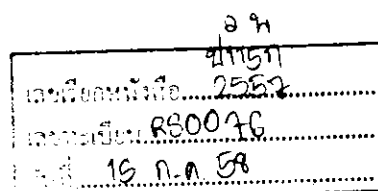
รายงานการศึกษาเบื้องต้น
โครงการวิจัย เรื่อง
การสำรวจเบื้องต้นเรื่องการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน (legal aid)

เสนอ
คณะกรรมการปฏิรูปกฎหมาย (คปก.)

โดย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ป๋อ ป๋อง ศรีสนิท
อาจารย์ ดร. เอื้ออารีย์ อึ้งจะนิล

สารบัญ

บทที่ 1 บทนำ	3
บทที่ 2 หลักการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย	7
1. กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights)	7
2. หลักการและแนวปฏิบัติของสหประชาชาติว่าด้วยการเข้าถึงความช่วยเหลือ ทางกฎหมายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems)	11
บทที่ 3 หน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนในคดีอาญา	25
1. หน่วยงานราชการ	25
2. องค์กรวิชาชีพ	30
3. หน่วยงานภาคประชาชนและองค์กรเอกชน	34
4. สถาบันการศึกษา	40
บทที่ 4 ผลการศึกษาการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนในประเทศไทย	46
1. งานวิจัย	46
2. งานวิทยานิพนธ์	48
3. เอกสารอื่น ๆ	49
บทที่ 5 ประเด็นสำหรับการพัฒนาระบบการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายในคดีอาญา ของประเทศไทย	50
1. ระบบการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย	50
2. วิธีการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย	51
3. การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายกับกลุ่มบุคคลโดยเฉพาะ	51
บรรณานุกรม	53

บทที่ 1

บทนำ

1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายเป็นภารกิจสำคัญของรัฐที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 40 ซึ่งบัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ดังต่อไปนี้ (1) สิทธิเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว และทั่วถึง...(5) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย และพยานในคดีอาญา มีสิทธิได้รับความคุ้มครอง และความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ ส่วนค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายที่จำเป็น ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ...(7) ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีที่ถูกต้องรวดเร็ว และเป็นธรรม โอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ การตรวจสอบหรือได้รับทราบพยานหลักฐานตามสมควร การได้รับความช่วยเหลือในทางคดีจากทนายความ และการได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว...(8) ในคดีแพ่ง บุคคลมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายอย่างเหมาะสมจากรัฐ” ภารกิจดังกล่าวเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับหลักความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมาย (equality before law) ที่รัฐต้องปฏิบัติหรือส่งเสริมให้มีการปฏิบัติต่อประชาชนทุกคนอย่างเสมอภาคกัน

นอกจากนี้ในเรื่องแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐตามที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ส่วนที่ 5 ว่าด้วยแนวนโยบายด้านกฎหมายและการยุติธรรมในมาตรา 81 ได้กำหนดให้ “รัฐต้องดำเนินการดังต่อไปนี้ (1) ดูแลให้มีการปฏิบัติและบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมายอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม และทั่วถึง ส่งเสริมการให้ความช่วยเหลือและให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน และจัดระบบงานราชการและงานของรัฐอย่างอื่นในกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพ โดยให้ประชาชนและองค์กรวิชาชีพมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม และการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย (2) คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลให้พ้นจากการล่วงละเมิด ทั้งโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐและโดยบุคคลอื่น และต้องอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนอย่างเท่าเทียม... (4) จัดให้มีกฎหมายเพื่อจัดตั้งองค์กรเพื่อการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมที่ดำเนิน การเป็นอิสระ เพื่อปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม...(5) สนับสนุนการดำเนินการขององค์กรภาคเอกชนที่ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน โดยเฉพาะผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในครอบครัว” แม้แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐจะไม่สามารถนำไปฟ้องรัฐในกรณีที่รัฐไม่ปฏิบัติตามได้ แต่บทบัญญัติในหมวดดังกล่าวมีความสำคัญยิ่งเนื่องจากหลักการในเรื่องแนวนโยบายด้านกฎหมายและการยุติธรรมมีลักษณะทั่วไปและเป็นหลักสากลในการรับรองถึงสิทธิของประชาชนต่อการเข้าถึงความยุติธรรม อีกทั้งยังเป็นบทบัญญัติที่มีความสอดคล้องและช่วยเสริมหลักการตามมาตรา 40 ในเรื่องสิทธิในกระบวนการยุติธรรมอีกด้วย

อย่างไรก็ดี การเข้าถึงความยุติธรรมของคนไทยในปัจจุบันกลับเกิดสถานการณ์ความไม่เสมอภาคขึ้นหลายกรณีอันเนื่องมาจากความแตกต่างทางฐานะทางเศรษฐกิจ และความรู้ความเข้าใจกฎหมาย ทำให้คนที่มิมีฐานะทางเศรษฐกิจดีหรือมีความรู้ทางกฎหมายสามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้ง่ายและดีกว่าคนที่ยากไร้และขาดความรู้ทางกฎหมาย ทั้งในเรื่องของการมีทุนความที่ดี การมีทุนทรัพย์ในการดำเนินคดี รวมทั้งการมีหลักทรัพย์ในการประกันตัวคดีอาญาซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องการการแก้ไขในเชิงระบบในภาพรวม

แม้ว่าในปัจจุบันมีหลายหน่วยงานได้เข้ามาช่วยเหลือประชาชนทางด้านกฎหมาย แต่ข้อจำกัดของหน่วยงานต่างๆก็มีหลายประการ เช่น การทำงานแต่ละภาคส่วนซึ่งขาดการร่วมมือประสานงานกัน การขาดงบประมาณสนับสนุนที่เพียงพอ ระบบราชการที่ล่าช้าและไม่ทันสมัยสถานการณ์ นอกจากนี้ยังมีการศึกษาวิจัยเรื่องการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายหลายเรื่อง ซึ่งแต่ละเรื่องก็ยังวิเคราะห์ในแต่ละภาคส่วน และยังขาดการศึกษาลักษณะเชิงบูรณาการ (integrated study) เช่น การศึกษาร่วมกันทางเศรษฐศาสตร์กับกฎหมายที่เป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้เห็นความต้องการ (demand) ของประชาชนในการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ และบริการ (supply) ของรัฐหรือหน่วยงานอื่นที่พร้อมจะช่วยเหลือประชาชน อันจะนำไปสู่การวิเคราะห์เพื่อสร้างรูปแบบการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายที่มีประสิทธิภาพ (efficiency) เมื่อพิจารณาถึงความคุ้มค่าในทางเศรษฐศาสตร์และที่มิความเป็นธรรม (justice) เมื่อพิจารณาจากปัจจัยทางสังคม

2.วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อทราบหลักการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายในระดับสากล

2.2 เพื่อรวบรวมหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายในประเทศไทยทั้งภาครัฐและภาคเอกชน

2.3 เพื่อรวบรวมงานวิจัยที่มีอยู่ในประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

2.4 เพื่อกำหนดประเด็นและวางแนวทางการวิจัยเชิงบูรณาการในเรื่องการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายในอันที่จะให้งานวิจัยเชิงบูรณาการที่จะเกิดขึ้นสามารถเสนอแนะแนวทางการสร้างรูปแบบการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายที่มีประสิทธิภาพและเป็นธรรมได้

3. สมมติฐาน

การให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายเป็นภารกิจของภาครัฐที่ต้องมีการสร้างระบบที่อยู่บนความสมดุลระหว่างความเป็นธรรมและประสิทธิภาพ ซึ่งการสร้างระบบการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายที่เป็นธรรมและมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องศึกษาเชิงบูรณาการ ทั้งนี้การศึกษาดังกล่าวเป็นโครงการที่ใหญ่ที่ต้องการการกำหนดประเด็นที่ชัดเจนและต้องการการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานหลายเรื่อง การสำรวจเบื้องต้นถึงหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายในปัจจุบัน งานศึกษาวิจัยที่มีอยู่แล้วในประเทศ รวมทั้งการกำหนดประเด็นแนวทางการวิจัยต่างๆ จะเป็นพื้นฐานสำคัญในการต่อยอดการศึกษาเชิงบูรณาการในเรื่องการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนต่อไป

4. ระเบียบวิธีวิจัยและวิธีการดำเนินการวิจัย

การดำเนินงานตามโครงการดังกล่าว จะแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอนหลักประกอบด้วย

ขั้นตอนที่ 1 กำหนดระเบียบวิธีดำเนินงานวิจัย (Research Methodology)

การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) โดยใช้การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลักในการศึกษาวิเคราะห์

ขั้นตอนที่ 2 เก็บรวบรวมข้อมูล

ดำเนินการรวบรวมข้อมูลโดยมีรายละเอียดการดำเนินงานดังนี้

1. การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) รวบรวมเอกสารและงานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้อง
2. รวบรวมข้อมูลหน่วยงานต่างๆที่ให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้ข้อมูลแล้วจะดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อกำหนดประเด็นและแนวทางการวิจัยเชิงบูรณาการ

ขั้นตอนที่ 4 รับฟังความคิดเห็น

นำประเด็นและแนวทางการวิจัยที่ที่กำหนดได้ไปรับฟังความคิดเห็นจากประชาชน

5. ขอบเขตการวิจัย

งานสำรวจเบื้องต้นนี้จะดำเนินการรวบรวมงานศึกษาวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องกับหลักการและหน่วยงานในการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายในส่วนของคดีอาญาและข้อมูลเกี่ยวกับหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายในประเทศไทย

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 6.1 ทำให้ทราบหลักการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายในระดับสากล

6.2 ทำให้ทราบถึงหน่วยงานและภารกิจของแต่ละหน่วยงานในการให้ความช่วยเหลือ
ประชาชนทางกฎหมาย

6.3 ทำให้ทราบถึงงานศึกษาวิจัยที่มีอยู่ในประเทศไทยเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือ
ประชาชนทางกฎหมาย

6.4 ทำให้ทราบประเด็นและแนวทางการวิจัยเชิงบูรณาการในเรื่องการให้ความช่วยเหลือ
ประชาชนทางกฎหมาย

บทที่ 2

หลักการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

การให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายในคดีอาญามีหลักการสำคัญที่ปรากฏอยู่ในสนธิสัญญาและเอกสารระหว่างประเทศ 2 เรื่อง คือ ในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights) ซึ่งสนธิสัญญาดังกล่าวถือได้ว่าเป็นธรรมนูญสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ และหลักการนี้ได้รับการยืนยันอีกครั้งโดยสมัชชาแห่งสหประชาชาติเมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2555 ซึ่งได้ข้อมติมาเป็นหลักการและแนวปฏิบัติของสหประชาชาติว่าด้วยการเข้าถึงความช่วยเหลือทางกฎหมายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems) ในบทนี้จะศึกษาถึงหลักการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายที่ปรากฏในเอกสารระหว่างประเทศทั้งสองซึ่งถือได้ว่าเป็นหลักการสากลว่าด้วยการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

1. กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights)

กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองเปรียบได้กับ “ธรรมนูญสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ” เพราะเป็นสนธิสัญญาที่รับรองความมีอยู่ของสิทธิมนุษยชนและสร้างมาตรฐานการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนให้กับประชาคมโลก สนธิสัญญานี้มีผลใช้บังคับเมื่อ 23 มีนาคม พ.ศ. 2519 ปัจจุบันมีรัฐภาคี 167 ประเทศ¹ และ ประเทศไทยเป็นภาคีเมื่อ 29 ตุลาคม พ.ศ. 2539² กติกาดังกล่าวได้รับรองสิทธิการเข้าถึงความช่วยเหลือทางกฎหมายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในฐานะที่เป็นหนึ่งในสิทธิในการพิจารณาคดีที่เป็นธรรม (fair trial) ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานของสิทธิมนุษยชน (human rights) นอกจากนี้ องค์การระหว่างประเทศได้นำสิทธิการเข้าถึงความช่วยเหลือทางกฎหมายไปปรับใช้อย่างเป็นรูปธรรมในหลายเรื่องหลายวาระ

¹ United Nations Treaty Collection, https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtldsg_no=IV-4&chapter=4&lang=en retrieved on 17/12/2013

² Ibid.

1.1 การรับรองสิทธิการเข้าถึงความช่วยเหลือทางกฎหมายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองได้รับรองสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไว้ในข้อ 14 (3) ซึ่งบัญญัติว่า

“ในการตัดสินใจดำเนินคดีกับผู้ถูกดำเนินคดีอาญา ผู้ถูกดำเนินคดีอาญามีสิทธิขั้นต่ำอย่างเสมอภาคกันดังต่อไปนี้... (d) ...สิทธิที่จะต่อสู้คดีด้วยตนเอง หรือ ต่อสู้คดีโดยที่ปรึกษากฎหมายที่เขาได้เลือกเอง ; สิทธิที่จะได้รับการแจ้งว่าเขาสิทธิที่จะต่อสู้คดีด้วยตนเองหรือต่อสู้คดีโดยได้รับความช่วยเหลือจากที่ปรึกษากฎหมาย ในกรณีที่เขาไม่มีที่ปรึกษากฎหมาย ; และสิทธิที่จะได้รับการตั้งที่ปรึกษากฎหมาย ในกรณีที่ปรากฏประโยชน์แห่งความยุติธรรม และได้รับการตั้งที่ปรึกษากฎหมายให้โดยไม่คิดมูลค่า ในกรณีที่เขาไม่มีทุนทรัพย์เพียงพอที่จะจ่ายค่าที่ปรึกษากฎหมายได้”³

จากหลักการในข้อ 14 (3) แห่งกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองสามารถแยกแยะการรับรองสิทธิของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายในคดีอาญาได้ดังนี้

1. ผู้ถูกดำเนินคดีอาญามีสิทธิต่อสู้คดีด้วยตนเองกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ผู้ถูกดำเนินคดีอาญามีสิทธิปฏิเสธที่จะไม่ได้รับความช่วยเหลือจากที่ปรึกษากฎหมาย⁴

³ International Covenant on Civil and Political Rights, Article 14(3) “ In the determination of any criminal charge against him, everyone shall be entitled to the following minimum guarantees, in full equality:

(a) To be informed promptly and in detail in a language which he understands of the nature and cause of the charge against him;

(b) To have adequate time and facilities for the preparation of his defence and to communicate with counsel of his own choosing;

(c) To be tried without undue delay;

(d) To be tried in his presence, and to defend himself in person or through legal assistance of his own choosing; to be informed, if he does not have legal assistance, of this right; and to have legal assistance assigned to him, in any case where the interests of justice so require, and without payment by him in any such case if he does not have sufficient means to pay for it;

(e) To examine, or have examined, the witnesses against him and to obtain the attendance and examination of witnesses on his behalf under the same conditions as witnesses against him;

(f) To have the free assistance of an interpreter if he cannot understand or speak the language used in court;

(g) Not to be compelled to testify against himself or to confess guilt.”

⁴ Human Rights Committee, General Commentary No. 32 on Article 14, CCPR/C/GC/32, 23 August 2007 paragraph 37.

2. ผู้ถูกดำเนินคดีอาญามีสิทธิต่อสู้คดีโดยได้รับความช่วยเหลือจากที่ปรึกษากฎหมายที่ผู้ถูกดำเนินคดีได้เลือกเอง

3. ในกรณีที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาไม่มีที่ปรึกษากฎหมาย ผู้ถูกดำเนินคดีอาญามีสิทธิได้รับแจ้งว่าตนมีสิทธิที่จะต่อสู้คดีด้วยตนเองหรือต่อสู้คดีโดยมีที่ปรึกษากฎหมายให้ความช่วยเหลือ

4. ในกรณีที่ปรากฏประโยชน์แห่งความยุติธรรม ผู้ถูกดำเนินคดีอาญามีสิทธิได้รับการตั้งที่ปรึกษากฎหมายให้

5. ในกรณีที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาไม่มีทุนทรัพย์เพียงพอที่จะจ่ายค่าที่ปรึกษากฎหมาย ผู้ถูกดำเนินคดีอาญามีสิทธิได้รับการตั้งที่ปรึกษากฎหมายให้

1.2 การนำไปใช้ซึ่งสิทธิการเข้าถึงความช่วยเหลือทางกฎหมายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

จากหลักการรับรองสิทธิที่ปรากฏในข้อ 14 (3)(d) ได้มีการตีความและการนำไปใช้โดยองค์กรระหว่างประเทศมากมาย ซึ่งสรุปสาระสำคัญของการตีความและการนำสิทธิดังกล่าวไปใช้ในทางปฏิบัติได้เป็นข้อๆดังนี้

1.2.1 การตั้งที่ปรึกษากฎหมายให้กับผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่มีอัตราโทษประหารชีวิตเป็นสิ่งจำเป็นที่ไม่อาจก้าวล่วงได้

ในคดีโทษประหารชีวิต ต้องจัดให้มีที่ปรึกษากฎหมายในทุกคดี เนื่องจากเป็นคดีที่มีโทษรุนแรงที่สุดและผู้ถูกดำเนินคดีอาจได้รับโทษที่กระทบถึงสิทธิมนุษยชนอย่างรุนแรง จึงจำเป็นต้องจัดที่ปรึกษากฎหมายให้ทุกคดี⁵

1.2.2 แนวทางการตั้งที่ปรึกษากฎหมายให้กับผู้ถูกดำเนินคดีอาญาอื่นๆที่มีโทษประหารชีวิต

ในคดีที่ไม่ใช่โทษประหารชีวิตการตั้งที่ปรึกษากฎหมายให้พิจารณาจาก 2 แนวทางคือ

ก) ความรุนแรงของข้อหา⁶

⁵Communications No. 985/2001, *Aliboeva v. Tajikistan*, paragraph 6.4; No. 964/2001, *Saidova v. Tajikistan*, paragraph 6.8; No. 781/1997, *Aliiev v. Ukraine*, paragraph 7.3; No. 554/1993, *LaVende v. Trinidad and Tobago*, paragraph 58., cited by Human Rights Committee, General Commentary No. 32 on Article 14, CCPR/C/GC/32, 23 August 2007 paragraph 37-38.,

ข) ความเป็นไปได้ในการชนะคดีชั้นศาลอุทธรณ์⁷

1.2.3 ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาสามารถละสิทธิที่จะได้รับการตั้งที่ปรึกษากฎหมายได้

ในข้อ 14(3)(d) ของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองได้เน้นอย่างชัดเจนว่าผู้ถูกดำเนินคดีอาญามีสิทธิที่จะต่อสู้คดีเองหรือเลือกที่จะต่อสู้คดีโดยได้รับความช่วยเหลือจากที่ปรึกษากฎหมาย ดังนั้น หากกฎหมายบังคับตั้งที่ปรึกษากฎหมายให้ ผู้ถูกดำเนินคดีก็สามารถละสิทธินั้นได้และกลับไปสู้การต่อสู้คดีด้วยตนเอง⁸ อย่างไรก็ตาม ในบางกรณีที่ยังเป็นอยู่เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาไม่อาจละสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือจากที่ปรึกษากฎหมาย หากเข้าลักษณะกรณีใดกรณีหนึ่งดังต่อไปนี้⁹

- ก) ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาได้ขัดขวางการพิจารณาคดีอย่างเป็นสาระสำคัญและอย่างถาวร
- ข) ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาในข้อหาอุกฉกรรจ์และไม่สามารถระงับรักษาประโยชน์ของตนเองได้
- ค) เมื่อมีกรณีที่จะต้องคุ้มครองพยานที่มีคุณค่าจากการข่มขู่จากคำถามของจำเลย

1.2.4 แนวทางการตั้งที่ปรึกษากฎหมายให้ผู้ถูกดำเนินคดีโดยต้องไม่เสียค่าใช้จ่าย

ที่ปรึกษากฎหมายที่รัฐตั้งให้จะเป็นกรณีที่ผู้ถูกดำเนินคดีไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย 2 กรณีคือ

- ก) กรณีที่ผู้ถูกดำเนินคดีไม่มีทุนทรัพย์เพียงพอที่จะเสียค่าจ้างที่ปรึกษากฎหมาย¹⁰
- ข) กรณีที่ผู้ถูกดำเนินคดีเป็นเด็กอายุไม่เกิน 18 ปี¹¹ อย่างไรก็ตาม คณะกรรมการว่าด้วยสิทธิเด็กไม่ได้กำหนดว่าจะต้องตั้งที่ปรึกษากฎหมายให้กับเด็กที่เป็นผู้ถูกดำเนินคดี

⁶ Communication No. 646/1995, *Lindon v. Australia*, para. 6.5. cited by Human Rights Committee, General Commentary No. 32 on Article 14, CCPR/C/GC/32, 23 August 2007 paragraph 37-38.

⁷ Communication No. 341/1988, *Z.P. v. Canada*, para. 5.4. cited by Human Rights Committee, General Commentary No. 32 on Article 14, CCPR/C/GC/32, 23 August 2007 paragraph 37-38.

⁸ Human Rights Committee, General Commentary No. 32 on Article 14, CCPR/C/GC/32, 23 August 2007 paragraph 37.

⁹ *Ibid.*

¹⁰ ICCPR article 14(3)(d)

¹¹ Committee on the Rights of the Child, CRC General Commentary No. 10. CRC/C/GC/10, 25 April 2007, paragraph 49.

“The child must be guaranteed legal or other appropriate assistance in the preparation and presentation of his/her defence.

คดีอาญาทุกกรณี โดยให้รัฐภาคีเป็นผู้ตัดสินใจว่าจะตั้งที่ปรึกษากฎหมายไว้ในกรณีใดบ้าง แต่หากตั้งให้แล้วควรจะเป็นบริการจากรัฐที่เด็กไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย

1.2.5 ที่ปรึกษากฎหมายที่ตั้งให้ต้องมีประสิทธิภาพ

เมื่อผู้ถูกดำเนินคดีได้รับการช่วยเหลือทางด้านกฎหมายจากรัฐ โดยการตั้งที่ปรึกษากฎหมายให้ ที่ปรึกษากฎหมายที่รัฐตั้งให้ต้องมีประสิทธิภาพ หากรัฐตั้งที่ปรึกษากฎหมายที่ไม่มีประสิทธิภาพให้ผู้ถูกดำเนินคดี จะถือว่าเป็นความรับผิดชอบของรัฐที่ละเมิดพันธกรณีของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองข้อ 14(3)(d)¹²

ตัวอย่างของการตั้งที่ปรึกษากฎหมายที่ไม่มีประสิทธิภาพ เช่น กรณีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต ที่ปรึกษากฎหมายลอนดอนอุทธรณ์โดยไม่ได้รับความยินยอมจากจำเลย¹³ หรือกรณีที่ที่ปรึกษากฎหมายไม่ปรากฏตัวในศาลเวลาสืบพยาน¹⁴

2. หลักการและแนวปฏิบัติของสหประชาชาติว่าด้วยการเข้าถึงความช่วยเหลือทางกฎหมายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems)

หลักการและแนวปฏิบัติของสหประชาชาติเรื่องนี้กำเนิดขึ้นโดยข้อมติของสมัชชาสหประชาชาติเลขที่ 67/187 เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม ค.ศ. 2012 โดยเป็นหลักการและแนวปฏิบัติที่รับรองถึง “สิทธิในการได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมาย” (right to legal aid) และเป็นการแนะนำการบริหารจัดการระบบการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายอีกด้วย

CRC does require that the child be provided with assistance, which is not necessarily under all circumstances legal but it must be appropriate. It is left to the discretion of States parties to determine how this assistance is provided but it should be free of charge.”

¹² *Ibid*, paragraph 38.

¹³ Communication No. 253/1987, *Kelly v. Jamaica*, para. 9.5, cited by Human Rights Committee, General Commentary No. 32 on Article 14, CCPR/C/GC/32, 23 August 2007 paragraph 38.

¹⁴ Communication No. 838/1998, *Hendricks v. Guyana*, para. 6.4, cited by Human Rights Committee, General Commentary No. 32 on Article 14, CCPR/C/GC/32, 23 August 2007 paragraph 38.

2.1 สารสำคัญของหลักการและแนวปฏิบัติของสหประชาชาติ

สารสำคัญของหลักการและแนวปฏิบัติของสหประชาชาติสามารถสรุปได้เป็น 4 ประการ¹⁵ คือ

2.1.1 เข้าถึงได้ (accessible)

การช่วยเหลือทางกฎหมายในคดีอาญาต้องพร้อมสำหรับทุกขั้นตอนของการดำเนินคดีไม่ว่าจะเป็นชั้นเจ้าพนักงานตำรวจ ชั้นพิจารณา รวมทั้งขณะเป็นนักโทษในเรือนจำด้วย นอกจากนี้ผู้ถูกดำเนินคดียังมีสิทธิที่จะอุทธรณ์หากปฏิเสธไม่ได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมาย นอกจากนี้ยังมีการเรียกร้องให้มีการช่วยเหลือผู้หญิง ผู้เสียหายและพยานอีกด้วย

2.1.2 มีประสิทธิภาพ (effective)

หลักการและแนวปฏิบัติของสหประชาชาติวางหลักเกณฑ์ให้มีการแจ้งสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายให้ผู้ถูกดำเนินคดีทราบรวมทั้งวิธีการได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมาย การช่วยเหลือทางกฎหมายสามารถเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพถ้าผู้ถูกช่วยเหลือทราบถึงสิทธิและใช้สิทธิ หากผู้ถูกดำเนินคดีมีสิทธิ แต่ไม่ทราบสิทธิ ย่อมจะทำให้การช่วยเหลือทางกฎหมายไร้ประสิทธิภาพ

นอกจากการช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาจะมีประสิทธิภาพหากได้มีกระบวนการรักษาความลับระหว่างที่ปรึกษาทนายความกับผู้ถูกดำเนินคดี รวมทั้งการมีสิทธิพบที่ปรึกษาทนายความก่อนที่จะถูกสอบปากคำ เป็นต้น

2.1.3 ยั่งยืน (sustainable)

ระบบการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายจะต้องยั่งยืน กล่าวคือ รัฐจะต้องใช้งบประมาณสนับสนุนอย่างต่อเนื่องและเพียงพอ โดยอาจตั้งเป็นกองทุนเพื่อเป็นทุนหมุนเวียนถาวร

2.1.4 เชื่อถือได้ (credible)

ระบบการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายจะต้องอิสระจากการแทรกแซงทางการเมืองหรือจากองค์กรในกระบวนการยุติธรรม

¹⁵United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems, A/RES/67/187, Principle 2 ; โปรดคุณ Nick Booth, "Introduction to the UN Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems", เอกสารประกอบโครงการประชุมวิชาการเรื่อง หลักการสากลว่าด้วยการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายในคดีอาญา, โดยคณะกรรมการปฏิรูปกฎหมาย, 5 พฤศจิกายน 2556.

2.2 ความสอดคล้องของหลักการและแนวปฏิบัติของสหประชาชาติกับกฎหมายไทย

ในส่วนนี้จะวิเคราะห์กฎหมายไทยว่ามีความสอดคล้องกับหลักการและแนวปฏิบัติของสหประชาชาติหรือไม่เพียงใด โดยจะนำหลักการและแนวปฏิบัติของสหประชาชาติว่าด้วยการเข้าถึงความช่วยเหลือทางกฎหมายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (United Nations Principles and Guideline on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems) เป็นหลักและจากนั้นจึงสำรวจความสอดคล้องของหลักการและแนวปฏิบัติดังกล่าวกับกฎหมายไทย ดังนี้

2.2.1 หลักการ 1 สิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมาย (right to legal aid)

หลักการและแนวปฏิบัติสหประชาชาติได้ยืนยันว่า “สิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมาย” เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่อยู่บนพื้นฐานของหลักนิติธรรม (rule of law) และเป็นพื้นฐานของการใช้อื่นๆ เช่น สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม (right to a fair trial) ดังนั้นสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายจะต้องได้รับการรับรองในกฎหมายภายในรัฐในระดับสูงสุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เช่น ในรัฐธรรมนูญ¹⁶

กฎหมายไทยสอดคล้องกับหลักการ 1 เนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้รับรองสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายไว้ในมาตรา 40 ซึ่งบัญญัติว่า มาตรา 40 ซึ่งบัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ดังต่อไปนี้ (1) สิทธิเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว และทั่วถึง...(5) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย และพยานในคดีอาญา มีสิทธิได้รับความคุ้มครองและความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ ส่วนค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายที่จำเป็น ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ...(7) ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีที่ถูกต้องรวดเร็ว และเป็นธรรม โอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ การตรวจสอบหรือได้รับทราบพยานหลักฐานตามสมควร การได้รับความช่วยเหลือในทางคดีจากทนายความ และการได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว...”

นอกจากนี้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 134/1¹⁷ 173ทวิ¹⁸ ยังได้ยืนยันสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายไว้อีกด้วย

¹⁶ United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems, A/RES/67/187, p.5

¹⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 134/1 บัญญัติว่า “ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิตหรือในคดีที่ผู้ต้องหาไม่อายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา ก่อนเริ่มถามคำให้การให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีให้รัฐจัดหาทนายความให้

ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกก่อนเริ่มถามคำให้การให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีและผู้ต้องหาต้องการทนายความให้รัฐจัดหาทนายความให้

2.2.2 หลักการ 2 ความรับผิดชอบของรัฐ (responsibilities of the State)

หลักการและแนวปฏิบัติได้กำหนดให้เป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของรัฐที่จะต้องจัดให้มีการช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนซึ่งเข้าถึงได้ (accessible) มีประสิทธิภาพ (effective) ยั่งยืน (sustainable) และ เชื่อถือได้ (credible) และรัฐยังต้องดำเนินการดังต่อไปนี้

1. รัฐต้องไม่แทรกแซงองค์กรหรือผู้ที่ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน
2. รัฐควรจะขยายความรู้ทางกฎหมายกับประชาชนเพื่อไม่ให้เป็นผู้กระทำความผิดและตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม
3. รัฐควรให้ความรู้ชุมชนเกี่ยวกับระบบกระบวนการยุติธรรม การยื่นคำร้องทุกข์หรือฟ้องคดีในศาล รวมทั้งการระงับข้อพิพาทโดยกระบวนการยุติธรรมทางเลือก
4. รัฐควรกำหนดมาตรการในการแจ้งให้ชุมชนทราบถึงการกระทำที่เป็นความผิดอาญาในชุมชน และคนในชุมชนที่เดินทางไปยังเขตอำนาจอื่นที่มีกฎหมายและระบบการดำเนินคดีที่แตกต่างกัน

ในหลักการที่ 2 นี้กฎหมายไทยก็สอดคล้องในภาพรวม เพราะรัฐเป็นผู้จัดให้มีระบบการช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนตามรัฐธรรมนูญและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและไม่ได้แทรกแซงองค์กรหรือบุคคลที่ให้การช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน เพราะองค์กรที่รับผิดชอบคือสภานายความซึ่งเป็นองค์กรวิชาชีพที่ได้ไม่ถูกแทรกแซงโดยรัฐ

อย่างไรก็ดี ในเรื่องการให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชนและแก่ชุมชนเพื่อป้องกันมิให้มีการกระทำความผิดหรือตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมยังไม่มีจัดการโดยรัฐอย่างเป็นระบบ เพราะเป็น

การจัดหาทนายความตามวรรคหนึ่งหรือวรรคสองให้พนักงานสอบสวนปฏิบัติตามหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวงและให้ทนายความที่รัฐจัดหาให้ได้รับเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายตามระเบียบที่กระทรวงยุติธรรมกำหนด โดยได้รับความเห็นชอบจากกระทรวงการคลัง

เมื่อได้จัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาตามวรรคหนึ่งวรรคสองหรือวรรคสามแล้วในกรณีจำเป็นเร่งด่วนหากทนายความไม่อาจมาพบผู้ต้องหาได้โดยไม่แจ้งเหตุขัดข้องให้พนักงานสอบสวนทราบหรือแจ้งแต่ไม่มาพบผู้ต้องหาภายในเวลาอันสมควรให้พนักงานสอบสวนทำการสอบสวนผู้ต้องหาไปได้โดยไม่ต้องรอทนายความแต่พนักงานสอบสวนต้องบันทึกเหตุอันไว้ในการสอบสวนด้วย”

¹⁸ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 173 บัญญัติว่า “ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิตหรือในคดีที่จำเลยมีอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่ถูกฟ้องต่อศาลก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ถ้าไม่มีก็ให้ศาลตั้งทนายความให้

ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ถ้าไม่มีและจำเลยต้องการทนายความก็ให้ศาลตั้งทนายความให้

ให้ศาลจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่ศาลตั้งตามมาตรา นี้โดยคำนึงถึงสภาพแห่งคดีและสถานะทางเศรษฐกิจทั้งนี้ตามระเบียบที่คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมกำหนด โดยความเห็นชอบจากกระทรวงการคลัง”

ภารกิจที่กระทำผ่านทางสำนักงานอัยการสูงสุด กระทรวง กรม หน่วยงาน รวมทั้งมหาวิทยาลัยของรัฐต่างๆ ซึ่งเป็นการกิจที่แต่ละหน่วยงานได้ดำเนินการกันเองและไม่มีระบบในภาพรวม

2.2.3 หลักการ 3 การช่วยเหลือผู้ถูกดำเนินคดีอาญา (legal aid for persons suspected or charged with a criminal offence)

หลักการข้อ 3 ได้เน้นย้ำถึงการให้ความช่วยเหลือผู้ถูกดำเนินคดีอาญา ซึ่งมีการรับรองไว้ในหลักการ (principle) ข้อ 3 และมีแนวปฏิบัติ (guideline) อีกหลายข้อ

-หลักการ(principle)

หลักการ 3 (principle 3) กำหนดว่า รัฐควรจะยืนยันว่าบุคคลที่ถูกจับ ถูกขังหรือถูกต้องหาว่ากระทำความผิดที่มีโทษประหารชีวิตหรือโทษจำคุกมีสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรม

การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายไม่ต้องพิจารณาเรื่องความสามารถทางการเงินของผู้รับความช่วยเหลือ เมื่อมีกรณีของประโยชน์แห่งความยุติธรรม ซึ่งหากนำการพิจารณาเรื่องความสามารถทางการเงินเข้ามาเกี่ยวข้องจะทำให้ความช่วยเหลือมาอย่างเนิ่นช้าไปและไม่ทันการณ์ เช่นกรณีต่อไปนี้

1. คดีมีความเร่งด่วน
2. คดีมีความซับซ้อน
3. คดีมีโทษรุนแรง

นอกจากนี้เด็กยังควรได้รับความช่วยเหลือเหมือนกับผู้ใหญ่หรือภายใต้เงื่อนไขที่น้อยกว่าผู้ใหญ่

เป็นหน้าที่ของตำรวจ อัยการ และ ศาลที่จะต้องจัดให้มีที่ปรึกษากฎหมายหากผู้ที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ปรากฏต่อหน้าตนไม่มีความสามารถที่จะจ้างทนายความได้หรือเป็นบุคคลที่ด้อยความสามารถ

-แนวปฏิบัติ (guideline)

มีแนวปฏิบัติหลายเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหลักการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายกับผู้ถูกดำเนินคดีอาญา

แนวปฏิบัติ 1 (guideline 1) ได้วางแนวทางไว้ว่า หากรัฐจะช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายโดยพิจารณาจากความสามารถทางการเงินของผู้ได้รับความช่วยเหลือ รัฐควรมีแนวทางในการพิจารณาดังนี้

- 1) แม้ว่าบุคคลใดจะมีทรัพย์สินมากกว่าเกณฑ์ที่จะได้รับความช่วยเหลือ แต่ไม่มีความสามารถจะจ่ายค่าทนายความได้หรือไม่สามารถเข้าถึงความช่วยเหลือด้านทนายความได้ ก็ยังสามารถที่จะได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายได้
- 2) เกณฑ์ทรัพย์สินของผู้ได้รับการช่วยเหลือจะต้องได้รับการเผยแพร่ต่อสาธารณชน
- 3) บุคคลที่เป็นผู้ต้องหาที่สถานีตำรวจหรือถูกขังในสถานที่คุมขังหรือในศาลจะต้องได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายไปพลางก่อนในระหว่างพิจารณาเกณฑ์ทรัพย์สิน โดยเด็กจะได้รับความช่วยเหลือทันทีโดยไม่ต้องใช้เกณฑ์ทรัพย์สินในการพิจารณา
- 4) ผู้ที่ถูกปฏิเสธไม่ให้ความช่วยเหลือเพราะเหตุว่ามีทรัพย์สินเกินเกณฑ์ที่จะได้รับความช่วยเหลือย่อมมีสิทธิอุทธรณ์คำสั่งไม่ให้ความช่วยเหลือ
- 5) เมื่อมีกรณีของประโยชน์แห่งความยุติธรรม (interest of justice) ศาลอาจสั่งให้มีการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายได้ โดยผู้ได้รับความช่วยเหลืออาจเป็นผู้จ่ายเงินหรือไม่ต้องจ่ายก็ได้
- 6) ถ้าเกณฑ์ทรัพย์สินของบุคคลที่ใช้พิจารณาให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายคำนวณจากรายรับของครัวเรือน (household income) แต่สมาชิกที่ร้องขอความช่วยเหลือมีประโยชน์ขัดกันกับครอบครัวหรือไม่สามารถเข้าถึงรายรับของครัวเรือนดังกล่าวได้ เกณฑ์รายได้ของผู้ร้องขอความช่วยเหลือให้คำนวณจากรายรับของบุคคลผู้ร้องนั้นเพียงคนเดียว

นอกจากนี้ยังมีแนวปฏิบัติข้อ 4 5 6 ได้วางแนวทางการช่วยเหลือทางกฎหมายในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ซึ่งได้แก่ แนวปฏิบัติ 4 ว่าด้วยขั้นตอนก่อนฟ้อง (legal aid at pretrial stage) แนวปฏิบัติ 5 ว่าด้วยขั้นตอนระหว่างพิจารณาในศาล (legal aid during court proceedings) และแนวปฏิบัติ 6 ว่าด้วยขั้นตอนหลังจากพิพากษา (legal aid at the post-trial stage) โดยแยกพิจารณาดังนี้

แนวปฏิบัติ 4 ว่าด้วยขั้นตอนก่อนฟ้อง (legal aid at pretrial stage)

- 1) รัฐต้องยืนยันว่าตำรวจและเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมต้องไม่จำกัดสิทธิในการเข้าถึงความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญา
- 2) รัฐควรจัดให้ผู้ช่วยเหลือทางกฎหมายเข้าถึงผู้ถูกคุมขัง
- 3) รัฐควรทำให้มั่นใจในการปรากฏตัวของที่ปรึกษากฎหมายตลอดการดำเนินคดี
- 4) รัฐควรจัดให้มีระบบตรวจสอบและติดตามการคุมขังตามกำหนดระยะเวลา
- 5) รัฐควรจัดให้ผู้ถูกคุมขังได้รับการแจ้งข้อมูลเกี่ยวกับสิทธิตามกฎหมาย กฎเกณฑ์ของสถานที่คุมขัง และขั้นตอนเบื้องต้นของการดำเนินคดี

- 6) รัฐควรร้องขอสภาทนายความ สมาคมทนายความ หรือภาคีเครือข่ายอื่นเพื่อจัดทำบัญชี (roster) ทนายความและที่ปรึกษากฎหมายสำหรับผู้ถูกดำเนินคดีอาญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่สถานตำรวจ
- 7) รัฐควรทำให้มั่นใจว่าบุคคลผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ไม่มีทุนทรัพย์เพียงพอ มีระยะเวลาที่เพียงพอ และมีการสนับสนุนทางเทคนิคและทางการเงินในการต่อสู้คดีอาญา และปรึกษากับที่ปรึกษากฎหมายภายใต้ความลับของการสนทนา

แนวปฏิบัติ 5 ว่าด้วยขั้นตอนระหว่างพิจารณาในศาล (legal aid during court proceedings)

เพื่อให้การรับรองว่าจำเลยทุกคนที่ถูกดำเนินคดีอาญาที่มีโทษประหารชีวิตหรือโทษจำคุกอาจได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายโดยศาล รัฐควรดำเนินการดังนี้

- 1) ทำให้มั่นใจว่าจำเลยเข้าใจข้อหาและผลของการพิจารณาคดี
- 2) ทำให้มั่นใจว่าบุคคลผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ไม่มีทุนทรัพย์เพียงพอ มีระยะเวลาที่เพียงพอ และมีการสนับสนุนทางเทคนิคและทางการเงินในการต่อสู้คดีอาญา และปรึกษากับที่ปรึกษากฎหมายภายใต้ความลับของการสนทนา
- 3) แต่งตั้งที่ปรึกษากฎหมายที่มีความสามารถในการขึ้นศาลโดยการเลือกของจำเลยเอง และหากไม่มีทุนทรัพย์พอที่จะจ้างได้ หรือกรณีเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม จำเลยไม่ต้องจ่ายค่าทนายความ
- 4) ทำให้มั่นใจว่าที่ปรึกษากฎหมายของจำเลยปรากฏตัวในขั้นตอนที่สำคัญ (critical stage) ในการพิจารณาคดี ซึ่งในขั้นตอนดังกล่าวหากที่ปรึกษากฎหมายไม่ปรากฏตัวแล้วจะกระทบถึงการต่อสู้คดี
- 5) รัฐควรร้องขอสภาทนายความ สมาคมทนายความ หรือภาคีเครือข่ายอื่นเพื่อจัดทำบัญชี (roster) ทนายความและที่ปรึกษากฎหมายสำหรับผู้ถูกดำเนินคดีอาญา
- 6) ทำให้เกิดระบบนักกฎหมายหรือนักศึกษากฎหมายในการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่จำเลยในศาล ภายใต้การกำกับดูแลของทนายความ
- 7) ทำให้มั่นใจว่าผู้ต้องหาและจำเลยเข้าใจถึงสิทธิ รวมทั้งให้ศาลและอัยการอธิบายสิทธิต่างให้โดยภาษาที่ง่ายและชัดเจน

แนวปฏิบัติ 6 ว่าด้วยขั้นตอนหลังจากพิพากษา (legal aid at the post-trial stage)

รัฐควรทำให้มั่นใจว่านักโทษและเด็กที่ถูกลิดรอนเสรีภาพมีสิทธิที่จะเข้าถึงความช่วยเหลือทางกฎหมาย และหากไม่มีการช่วยเหลือทางกฎหมาย รัฐควรทำให้มั่นใจว่าบุคคลเหล่านี้จะถูกคุมขังในเรือนจำที่สอดคล้องกับกฎหมาย และเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว รัฐควรดำเนินการดังต่อไปนี้

- 1) ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ของสถานที่คุมขังและสิทธิตามกฎหมาย รวมทั้งสิทธิที่จะได้รับการปรึกษากับที่ปรึกษากฎหมายโดยความลับ สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีใหม่ สิทธิเกี่ยวกับวินัยผู้ต้องขัง และวิธีการร้องทุกข์ อุทธรณ์ ขอลงโทษ และขอลดโทษ โดยติดข้อมูลดังกล่าวอย่างเด่นชัดที่นักโทษสามารถเห็นได้
- 2) สนับสนุนสภาพนายความ สมาคมนายความ และองค์กรที่ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายอื่นๆ จัดทำบัญชีรายชื่อทนายความ นักกฎหมาย เพื่อไปเยี่ยมเรือนจำเพื่อให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายและให้คำแนะนำทางกฎหมายโดยผู้รับคำปรึกษาไม่เสียค่าใช้จ่าย
- 3) ทำให้มั่นใจว่านักโทษมีสิทธิที่เข้าถึงความช่วยเหลือทางกฎหมายสำหรับการอุทธรณ์หรือ ยื่นคำขอที่เกี่ยวกับการได้รับการปฏิบัติหรือสภาพในเรือนจำ รวมทั้งเมื่อนักโทษถูกดำเนินคดีวินัยอย่างร้ายแรง และสำหรับการขอลงโทษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเป็นนักโทษประหาร และการร้องขอพักการลงโทษ (parole) หรือการพิจารณาพักการลงโทษ (parole hearing)
- 4) แจ้งให้นักโทษชาวต่างชาติถึงความเป็นไปได้ในการโอนย้ายนักโทษกลับประเทศที่เขามีสัญชาติ ภายใต้อาณัติของรัฐบาลที่เกี่ยวข้อง

ในประเด็นนี้กฎหมายไทยมีความสอดคล้องกับหลักการบางส่วน เพราะประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้ตั้งทนายความให้กับผู้ต้องหาและจำเลยที่มีโทษประหารชีวิตในทันทีและโทษจำคุกเมื่อผู้ต้องหาหรือจำเลยร้องขอ

นอกจากนี้ ประเทศไทยยังมีกฎหมายกำหนดไว้ดีกว่ามาตรฐานสหประชาชาติอีกด้วยเพราะไม่มีการพิจารณาด้านความสามารถทางการเงินของผู้ได้รับความช่วยเหลือแต่อย่างใด

อย่างไรก็ดี ในชั้นบังคับโทษยังไม่สอดคล้องกับหลักการสหประชาชาติ เพราะนักโทษในเรือนจำยังไม่มีการให้ความช่วยเหลือด้านทนายความแต่อย่างใด

2.2.4 หลักการ 4 การช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้เสียหาย(legal aid for victims of crime)

รัฐควรให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้เสียหาย เมื่อไม่ขัดแย้งกับสิทธิของจำเลย
แนวปฏิบัติ 7 (guideline 7)วางแนวปฏิบัติเรื่องการช่วยเหลือทางกฎหมายกับผู้เสียหาย

ในประเด็นนี้กฎหมายไทยมีความสอดคล้องกับหลักการสหประชาชาติ โดยในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 44/2 วรรค 2¹⁹ ได้กำหนดให้รัฐตั้งทนายความให้กับผู้เสียหายที่ยากจนไม่สามารถจัดหาทนายความได้และที่ได้ยื่นคำร้องขอรับค่าสินไหมทดแทนตามมาตรา 44/1 ซึ่งไม่น่าจะเป็นการขัดกับสิทธิของจำเลยในการมีทนายความเพราะเป็นการช่วยเหลือผู้เสียหายดำเนินคดีแพ่ง ไม่ใช่คดีอาญา

2.2.5 หลักการ 5 การช่วยเหลือทางกฎหมายแก่พยาน (legal aid for witnesses)

รัฐควรให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่พยาน เมื่อไม่ขัดแย้งกับสิทธิของจำเลย

แนวปฏิบัติ 8 (guideline 8) ได้กำหนดแนวทางเกี่ยวกับการช่วยเหลือทางกฎหมายแก่พยาน ในประเด็นนี้กฎหมายไทยยังไม่มีบทบัญญัติให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่

พยานนอกจากกำหนดให้มีค่าป่วยการและค่าตอบแทนพยานที่เบิกความเท่านั้น

2.2.6 หลักการ 6 การไม่เลือกปฏิบัติ (non-discrimination)

รัฐต้องรับรองว่าบทบัญญัติเรื่องการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนจะต้องไม่เลือกปฏิบัติโดยความแตกต่างทางเพศ เผ่าพันธุ์ สีผิว เพศสภาพ ภาษา ศาสนา ความเชื่อ ทางการเมือง หรือความเห็นอื่นๆ สัญชาติ พื้นฐานสังคมหรือทรัพย์สิน ความเป็นพลเมืองหรือภูมิลำเนา การเกิด การศึกษา หรือสถานะทางสังคมหรือสถานะอย่างอื่น

กฎหมายไทยสอดคล้องกับหลักการดังกล่าวเพราะไม่มีบทบัญญัติที่เลือกปฏิบัติในเรื่องการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน

2.2.7 หลักการ 7 บทบัญญัติที่รวดเร็วและมีประสิทธิภาพของการช่วยเหลือทางกฎหมาย (prompt and effective provision of legal aid)

รัฐควรจะรับรองการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพ(effective) ในทันทีในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

¹⁹ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 44/2 วรรค 2 บัญญัติว่า “ถ้าความปรากฏต่อศาลว่าผู้ยื่นคำร้องตามมาตรา 44/1 เป็นคนยากจนไม่สามารถจัดหาทนายความได้เองให้ศาลมีอำนาจตั้งทนายความให้แก่ผู้นั้น โดยทนายความที่ได้รับแต่งตั้งมีสิทธิได้รับเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายตามระเบียบที่คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมกำหนด”

การให้ความช่วยเหลืออย่างมีประสิทธิภาพ (effective) ตัวอย่างเช่น การที่ผู้ถูกคุมขังเข้าถึงความช่วยเหลือทางกฎหมายอย่างไม่ถูกขัดขวาง ความลับระหว่างคู่สนทนา การเข้าถึงเอกสารในคดี และเวลาที่เพียงพอในการเตรียมต่อสู้คดี

กฎหมายไทยสอดคล้องกับหลักการข้อนี้บางส่วน กล่าวคือ ส่วนที่สอดคล้องคือการให้ผู้ถูกคุมขังสามารถพบทนายความได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7/1²⁰ กล่าวคือผู้ถูกควบคุมสามารถพบทนายความได้ทันที และสามารถพูดคุยกับทนายความได้เป็นการเฉพาะตัว และยังให้ทนายความเข้าฟังการสอบปากคำได้อีกด้วย แต่ยังมีส่วนที่ไม่สอดคล้องเช่น การไม่มีการให้ความช่วยเหลือในชั้นนักโทษในเรือนจำ

2.2.8 หลักการ 8 สิทธิที่จะได้รับการแจ้งข้อมูล (right to be informed)

รัฐควรรับรองว่าก่อนจะสอบปากคำผู้ถูกควบคุมตัว บุคคลเหล่านั้นจะต้องได้รับแจ้งสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายและสิทธิอื่นๆ ในวิธีพิจารณาความอาญาและผลของการสละสิทธิดังกล่าว และข้อมูลเกี่ยวกับสิทธิในวิธีพิจารณาความจะต้องเปิดเผยต่อสาธารณะและประชาชนเข้าถึงได้

แนวปฏิบัติ 2 (guideline 2) ได้แนะนำเรื่องสิทธิที่จะได้รับการแจ้งข้อมูลดังนี้

- 1) ข้อมูลและช่องทางที่จะได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายต้องเปิดเผยแก่สาธารณชน ไม่ว่าจะเป็นในชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา ศาสนสถาน สื่อมวลชน และอินเทอร์เน็ต
- 2) ข้อมูลที่ให้กับกลุ่มเฉพาะควรจะมีการดำเนินการผ่านทางวิทยุโทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ ท้องถิ่น
- 3) ตำรวจ อัยการ ศาลและเจ้าพนักงานที่มีหน้าที่ต้องแจ้งถึงสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายและสิทธิในกระบวนการพิจารณาอื่นๆ ต่อบุคคลที่ถูกคุมขัง

²⁰ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7/1 บัญญัติว่า “ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาซึ่งถูกควบคุมหรือยังมีสิทธิแจ้งหรือขอให้เจ้าพนักงานแจ้งให้ญาติหรือผู้ซึ่งผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาไว้วางใจทราบถึงการถูกจับกุมและสถานที่ที่ถูกควบคุมในโอกาสแรกและให้ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาที่มีสิทธิดังต่อไปนี้ด้วย

- (๑) พบและปรึกษาผู้ซึ่งจะเป็นทนายความเป็นการเฉพาะตัว
- (๒) ให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้ในชั้นสอบสวน
- (๓) ได้รับการเยี่ยมหรือติดต่อกับญาติได้ตามสมควร
- (๔) ได้รับการรักษาพยาบาลโดยเร็วเมื่อเกิดการเจ็บป่วย

ให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจซึ่งรับมอบตัวผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาที่มีหน้าที่แจ้งให้ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหานั้นทราบในโอกาสแรกถึงสิทธิตามวรรคหนึ่ง”

- 4) ข้อมูลเรื่องการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายควรจะมีอยู่ในสถานตำรวจ สถานที่คุมขัง ศาล เรือนจำ เช่น การส่งเป็นเอกสารแจ้งสิทธิอย่างเป็นทางการ (letter of rights) ให้กับผู้ถูกดำเนินคดีอาญา เป็นต้น
- 5) เมื่อบุคคลไม่ได้รับการแจ้งสิทธิเรื่องการช่วยเหลือทางกฎหมาย รัฐควรกำหนดมาตรการเยียวยา เช่น การห้ามฟ้องคดี การปล่อยตัว การคัดพยานหลักฐาน การตรวจสอบโดยองค์กรศาลเพื่อการจ่ายค่าสินไหมทดแทน

กฎหมายไทยสอดคล้องกับหลักการข้อนี้ ตามที่ได้รับรองไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7/1²¹ สำหรับผู้ถูกคุมขังและมาตรา 134/4²² สำหรับผู้ต้องหา

2.2.9 หลักการ 9 การเยียวยาและหลักประกัน (remedies and safeguards)

รัฐควรสร้างระบบเยียวยาและหลักประกันกรณีการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายถูกปฏิเสธหรือล่าช้า หรือเมื่อผู้ถูกดำเนินคดีไม่ได้รับการแจ้งสิทธิในการเข้าถึงความช่วยเหลือทางกฎหมาย

กฎหมายไทยสอดคล้องกับหลักการข้อนี้กล่าวคือ หากไม่มีการแจ้งสิทธิที่จะมีทนายความหรือไม่ยอมตั้งทนายความให้ หรือไม่แจ้งสิทธิที่จะให้ทนายความเข้าฟังการสอบปากคำหรือไม่ยอมให้ทนายเข้าฟังการสอบปากคำ ให้ถือว่าถ้อยคำที่ผู้ต้องหาให้ไว้รับฟังเป็นพยานหลักฐานในชั้นศาลไม่ได้ตามที่รับรองไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/4 วรรคท้าย²³

²¹โปรดดูเชิงอรรถที่แล้ว

²²ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/4 บัญญัติว่า “ในการถามคำให้การผู้ต้องหาให้พนักงานสอบสวนแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบก่อนว่า

(1) ผู้ต้องหาสิทธิที่จะให้การหรือไม่ก็ได้ถ้าผู้ต้องหาให้การถ้อยคำที่ผู้ต้องหาให้การนั้นอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้

(2) ผู้ต้องหาสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้

เมื่อผู้ต้องหาเต็มใจให้การอย่างใดก็ให้จดคำให้การไว้ถ้าผู้ต้องหาไม่เต็มใจให้การเลิกให้บันทึกไว้

ถ้อยคำใดๆที่ผู้ต้องหาให้ไว้ต่อพนักงานสอบสวนก่อนมีการแจ้งสิทธิตามวรรคหนึ่งหรือก่อนที่จะดำเนินการตาม มาตรา 134/1 มาตรา 134/2 และมาตรา 134/3 จะรับฟังเป็นพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความผิดของผู้นั้นไม่ได้”

²³โปรดดูเชิงอรรถที่แล้ว

2.2.10 หลักการ 10 ความเป็นธรรมในการเข้าถึงการช่วยเหลือทางกฎหมาย (equity in access to legal aid)

หลักการสหประชาชาติกำหนดให้รัฐวางมาตรการพิเศษเพื่อช่วยเหลือคนกลุ่มน้อยในการเข้าถึงความช่วยเหลือทางกฎหมาย เช่น คนพื้นถิ่น คนไร้รัฐ ผู้อพยพ ผู้ลี้ภัย ผู้ด้อยโอกาสในสังคม คนพิการ และคนที่อาศัยในชนบทที่ห่างไกล หรืออยู่ในพื้นที่ที่ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคม²⁴

กฎหมายไทยไม่มีแนวทางช่วยเหลือคนด้อยโอกาสดังกล่าว

2.2.11 หลักการ 11 การช่วยเหลือทางกฎหมายเพื่อประโยชน์สูงสุดของเด็ก (legal aid in the best interests of the child)

เพื่อประโยชน์สูงสุดของเด็กการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่เด็กควรพิจารณาให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก (prioritized)

แนวปฏิบัติ 10 (guideline 10) ได้วางแนวการช่วยเหลือทางกฎหมายแก่เด็ก

กฎหมายไทยสอดคล้องกับหลักการดังกล่าว ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 และ 173 กำหนดให้พนักงานสอบสวนและศาลต้องตั้งที่ปรึกษากฎหมายให้กับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นเด็กโดยยกระดับความสำคัญ (prioritize) เท่ากับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ระวางโทษประหารชีวิต นอกจากนี้เรื่องที่ปรึกษากฎหมายยังได้รับการรับรองและต้องถูกกำหนดคุณสมบัติไว้ในพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2553 มาตรา 120-125 อีกด้วย

²⁴มาตรการนี้คือ “การเลือกปฏิบัติที่เป็นธรรม” (discrimination positive หรือ affirmative action) ที่ไม่ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติที่ต้องห้าม แต่เป็นการเลือกปฏิบัติที่รัฐอาจทำได้เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยมาตรา 30 วรรค 4 ก้อนุญาตให้รัฐทำได้และไม่ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติที่มีขอบ

โปรตุเกสรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 30บัญญัติว่า “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน

ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมคือนุกลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิดเชื้อชาติภาษาเพศอายุ ความพิการสภาพทางกายหรือสุขภาพสถานะของบุคคลฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคมความเชื่อทางศาสนาการศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญจะกระทำมิได้

มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่นย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม”

2.2.12 หลักการ 12 ความเป็นอิสระและการคุ้มครองผู้ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย (independence and protection of legal aid providers)

รัฐควรยืนยันความเป็นอิสระของผู้ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย ให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ต้องอยู่ภายใต้การข่มขู่ คุกคาม หรือ การแทรกแซงที่ไม่เหมาะสมต่างๆ

กฎหมายไทยไม่มีระบบให้ความคุ้มครองทนายความหรือที่ปรึกษากฎหมายที่ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาในภาพรวม อย่างไรก็ตามในเชิงองค์กรสภาทนายความมีความเป็นอิสระจากรัฐและไม่ถูกแทรกแซงโดยรัฐ เพราะเป็นองค์กรวิชาชีพที่มีพระราชบัญญัติรองรับ

2.2.13 หลักการ 13 ความสามารถและการตรวจสอบได้ของผู้ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย (competence and accountability of legal aid providers)

รัฐควรวางระบบหรือกลไกที่ทำให้เชื่อมั่นได้ว่าผู้ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายมีความรู้ความสามารถ ทักษะความชำนาญและประสบการณ์ที่เหมาะสมกับคดี โดยเฉพาะความรุนแรงของโทษ หรือสิทธิและความจำเป็นของผู้ได้รับความช่วยเหลือเช่น ผู้หญิงหรือเด็ก

แนวปฏิบัติ 15 (guideline 15) ได้วางแนวทางการตรวจสอบผู้ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย

กฎหมายไทยมีระบบการฝึกอบรมและกำหนดคุณสมบัติการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายเฉพาะที่ปรึกษากฎหมายของเด็กที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยเท่านั้นตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 120 ถึง 125 อย่างไรก็ตามในกรณีอื่นไม่มีระบบการฝึกอบรมหรือรับรองความรู้ความสามารถของผู้ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย นอกจากการสอบผ่านใบอนุญาตว่าความของสภาทนายความ จึงเป็นประเด็นสำคัญในประเทศไทยที่ว่าผู้ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายในประเทศไทยที่กฎหมายตั้งให้อาจมีประสบการณ์น้อย เนื่องจากค่าตอบแทนที่รัฐให้กับผู้ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายค่อนข้างต่ำ ซึ่งอาจส่งผลต่อประสิทธิภาพของการช่วยเหลือผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ไม่มีเงินจ้างทนายความได้

2.2.14 หลักการ 14 การเป็นภาคีกับองค์กรต่างๆ (partnership)

รัฐควรยอมรับและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสภาทนายความ มหาวิทยาลัย ภาคประชาสังคม หรือกลุ่มหรือสถาบันอื่นๆ ในการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน และควรสร้างภาคีความร่วมมือกับองค์กรดังกล่าวในการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

แนวปฏิบัติ 16 (guideline 16) วางแนวทางการสร้างภาคีเครือข่ายการช่วยเหลือทางกฎหมาย

กฎหมายไทยไม่มีระบบการสร้างภาคีความร่วมมือในภาพรวม มีเพียงการรับรองบทบาทของสหภาพความเท่าเทียมที่จะทำงานในการตั้งทนายความขอแรงตามที่กฎหมายบัญญัติ

2.2.15 ระบบให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายของประเทศ (nationwide legal aid system)

แนวปฏิบัติ 11 และ 12 (guideline 11,12) ได้แนะนำระบบการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายของประเทศ (nationwide legal aid system) ซึ่งเป็นการวางระบบการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายโดยการตั้งหน่วยงานที่ทำหน้าที่ดูแล และกองทุนเพื่อสนับสนุนการทำงาน

บทที่ 3

หน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนในคดีอาญา

สิทธิในกระบวนการยุติธรรมของประชาชนตามที่ปรากฏในมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 จะสามารถบรรลุเป้าหมายตามเจตนารมณ์ของกฎหมายได้นั้นย่อมต้องมี มาตรการในการดำเนินการหลายลักษณะไปพร้อม ๆ กัน บทบาทขององค์กรหรือหน่วยงานที่ให้ความ ช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนเป็นหนึ่งในเครื่องมือที่สำคัญเพื่อให้เจตนารมณ์ของมาตราดังกล่าว สัมฤทธิ์ผล จึงมีความจำเป็นต้องทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลของหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือ ประชาชนทางกฎหมายในประเทศไทย

ปัจจุบันหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายในประเทศไทยมีจำนวน หลายแห่ง ทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนหรือสถาบันการศึกษา อย่างไรก็ตามรายละเอียดของการให้ความ ช่วยเหลือแก่ประชาชนอาจมีความแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการจัดตั้ง จำนวนงบประมาณ บุคลากรของหน่วยงานเหล่านั้น ในบทนี้จะทำการศึกษาและรวบรวมหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือ ประชาชนทางกฎหมายในประเทศไทย โดยได้ทำการแยกกลุ่มหน่วยงานออกเป็น

- หน่วยงานราชการ
- องค์กรวิชาชีพ
- หน่วยงานภาคประชาชนและหน่วยงานเอกชน
- สถาบันการศึกษา

1. หน่วยงานราชการ

มีหลายหน่วยงานประกอบด้วย

1.1 สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน (สคช.) ในสังกัดสำนักงาน อัยการสูงสุด

เดิมที่กรมอัยการ ได้มีการดำเนินงานด้านการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและผลประโยชน์ของประชาชนตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการ²⁵ ต่อมาได้มีการจัดตั้งสำนักงานคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและผลประโยชน์ของประชาชน (สคช.) ขึ้น โดยจัดตั้งเป็นหน่วยงานภายใน ต่อมาในปี พ.ศ. 2531 ได้มีพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการกรมอัยการ กระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2531²⁶ ได้ทำการแบ่งส่วนราชการในกรมอัยการเพิ่มขึ้น²⁷ รวมถึงสำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนด้วย²⁸

1.1.1 วัตถุประสงค์

คุ้มครองสิทธิเสรีภาพ ผลประโยชน์และให้ความช่วยเหลือประชาชนทางด้านกฎหมายทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค

1.1.2 ลักษณะการดำเนินงาน

- 1) การสนับสนุนการประนอมและระงับข้อพิพาทในระดับชุมชน (โดยการอบรมผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น คณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่บ้าน/ชุมชนละ 4 คน)
- 2) ให้การคุ้มครองสิทธิทางศาลตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการ
- 3) ให้ความช่วยเหลือทางอรรถคดี ในกรณีประชาชนยากจน หากเป็นกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้พนักงานอัยการดำเนินการให้หรือจัดหาทนายอาสาให้ความช่วยเหลือในการว่าต่าง แก่ต่าง ในชั้นศาลโดยอยู่ในความควบคุมดูแลของพนักงานอัยการ
- 4) เผยแพร่ให้ความรู้ทางกฎหมายในรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้งการฝึกอบรมให้แก่บุคคลกลุ่มต่างๆ

²⁵ กรมอัยการ ได้มีคำสั่งที่ 174/2525 ลงวันที่ 15 กันยายน 2525 จัดตั้งสำนักงานคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและผลประโยชน์ของประชาชน (สคช.)

²⁶ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 105 ตอนที่ 122 ลงวันที่ 28 กรกฎาคม 2531

²⁷ ได้แก่ กองคดีเด็กและเยาวชน กองคดีภาษีอากร กองคดีศาลแขวง กองคดีเศรษฐกิจและทรัพยากร และ สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน

²⁸ พระราชกฤษฎีกาฉบับนี้กำหนดให้สำนักงานคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและผลประโยชน์ของประชาชนเป็นส่วนราชการระดับกอง ตามกฎหมายของกรมอัยการและเปลี่ยนชื่อเป็น “สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน” ตามคำสั่งกรมอัยการที่ 199/2531 ลงวันที่ 27 ตุลาคม 2531

5) ให้คำปรึกษาทางกฎหมาย

1.1.3 งบประมาณในการดำเนินงาน มาจากงบประมาณแผ่นดิน

1.1.4 สถานที่ติดต่อ

1. สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน (ส่วนกลาง)

สำนักงานอัยการสูงสุด อาคารศูนย์ราชการฯ อาคารราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ชั้น 2

เลขที่ 120 ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210

โทรศัพท์ : 0-2142-5128 , 0-2142-2076-77 , 0-2142-2099ปรึกษาปัญหากฎหมาย : 0-2142-2034

โทรสาร : 0-2143-9169

2. สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน (ส่วนกลาง)

สำนักงานอัยการสูงสุด อาคารถนนรัชดาภิเษก ชั้นที่ 3 แขวงจอมพล เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

ปรึกษากฎหมาย : 0-2515-4042 โทรสาร : 0-2515-4129

Website : <http://www.lawaid.ago.go.th/>

E-mail : lawaid@ago.go.th

1.2 คลินิกยุติธรรม กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม

กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรมจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 โดยมีกองพิทักษ์สิทธิและเสรีภาพเป็นหน่วยงานหลักในการจัดระบบบริหารจัดการด้านคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน มีภารกิจในการพัฒนาระบบและมาตรการส่งเสริมให้ประชาชนได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายด้วยความรวดเร็วทั่วถึง รับเรื่องราวร้องทุกข์เกี่ยวกับการละเมิดสิทธิและเสรีภาพ ประสานงานให้ความช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรม รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพ จึงได้จัดทำโครงการคลินิกยุติธรรมในปีงบประมาณ 2546

1.2.1 วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อเป็นศูนย์บริการประชาชนในด้านการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ
- 2) ให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย
- 3) อำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชนให้ได้รับความสะดวก รวดเร็วและทั่วถึง

1.2.2 ลักษณะการดำเนินงาน

- 1) การให้คำปรึกษาทางกฎหมาย
- 2) การรับเรื่องราวร้องทุกข์
- 3) การรับเรื่องเพื่อขอรับค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา
- 4) การรับเรื่องเพื่อขอความคุ้มครองพยานในคดีอาญา
- 5) การรับคำขอกองทุนยุติธรรม

ข้อสังเกต คลินิกยุติธรรมมีการจัดตั้งในท้องที่ต่าง ๆ ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ปัจจุบันเปิดให้บริการประชาชน 81 แห่งทั่วประเทศ การดำเนินงานคลินิกยุติธรรมในส่วนกลางและต่างจังหวัด มีความแตกต่างกันในด้านการบริหารจัดการ เนื่องจากคลินิกยุติธรรมในส่วนกลางมีกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพโดยกองพิทักษ์สิทธิและเสรีภาพเป็นหน่วยงานกำกับดูแลโดยตรง ในขณะที่คลินิกยุติธรรมในต่างจังหวัดอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดซึ่งเป็นหน่วยงานที่ขึ้นต่อกระทรวงยุติธรรม

นอกจากนี้คลินิกยุติธรรมไม่มีบริการในเรื่องการจัดหาทนายความให้แก่ผู้มาติดต่อแต่อย่างใด

1.2.3 งบประมาณในการดำเนินงาน

มาจากงบประมาณแผ่นดิน

1.2.4 สถานที่ติดต่อ

กองพิทักษ์สิทธิและเสรีภาพ ชั้น 2 ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา ๑อาคารราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ ๑ 10210

ให้คำปรึกษาด้านกฎหมาย โทร. 0 2141 2924 – 25

ส่วนภูมิภาค ติดต่อขอรับบริการได้ที่ คลินิกยุติธรรมที่ตั้งอยู่ในสำนักงานยุติธรรมจังหวัดทั่วประเทศ

สายด่วนคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ 1111 กด 7

1.3 ศูนย์ช่วยเหลือด้านกฎหมายแก่ประชาชน กรมสอบสวนคดีพิเศษ (ศสพ. ดีเอสไอ)

กรมสอบสวนคดีพิเศษจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 เพื่อรับผิดชอบและติดตามคดีที่เป็นอาชญากรรมที่ก่อให้เกิดความเสียหายทางเศรษฐกิจที่มีมูลค่า

มหาศาลส่งผลกระทบต่อประชาชนเป็นจำนวนมาก เนื่องจากการใช้เทคโนโลยีคุณภาพสูงและช่องว่างของกฎหมายปิดบังความผิดของตน มีอิทธิพลและเครื่องข่ายองค์กร โยงใยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

1.3.1 วัตถุประสงค์

ให้ประชาชนผู้เดือดร้อนได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายที่ถูกต้อง ตลอดจนประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ดำเนินการต่อจนเสร็จสิ้นกระบวนการ แม้ปัญหาบางกรณีอาจไม่เข้าเกณฑ์รับเป็นคดีพิเศษก็ตาม

1.3.2 การดำเนินงาน

- 1) ให้คำปรึกษาแนะนำปัญหาข้อกฎหมายในเบื้องต้น อำนาจความสะดวก และประสานงานกับหน่วยงานทั้งราชการและเอกชนที่เกี่ยวข้องเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชน
- 2) ประสานงานในด้านการปฏิบัติงานและให้ความช่วยเหลือในการอำนวยความสะดวก ตลอดจนการส่งต่อเรื่องร้องขอความเป็นธรรมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการช่วยเหลือด้านกฎหมายแก่ประชาชน

1.3.3 งบประมาณในการดำเนินงาน

เบื้องต้นหน่วยงานต้องดำเนินงานภายใต้ข้อจำกัดของงบประมาณ เนื่องจากมิได้มีการตั้งงบประมาณเพื่อรองรับในส่วนของการให้ความช่วยเหลือต่อประชาชนในด้านนี้เอาไว้ ค่าใช้จ่ายในการให้บริการต่อประชาชนจึงมาจากทุนทรัพย์ส่วนตัวของเจ้าหน้าที่บุคลากรในหน่วยงาน ในส่วนของผู้ให้คำปรึกษา ทางหน่วยงานได้ทำการจัดเวรโดยกองกฎหมายหรือนักศึกษาที่มีจิตอาสา จากคณะนิติศาสตร์ที่ได้ลงนามในข้อตกลงความร่วมมือทางวิชาการ (MOU) กับกรมสอบสวนคดีพิเศษ ได้แก่ มหาวิทยาลัยศรีปทุม และมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

1.3.4 สถานที่ติดต่อ

ชั้น 1 ของอาคารดีเอสไอ 128 ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210 โทรศัพท์ 02-831-9888 ต่อ 3101 Email : admin@dsi.go.th.

2. องค์การวิชาชีพ

องค์การวิชาชีพที่มีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนมีสององค์กร คือ สภานายความและเนติบัณฑิตยสภา

2.1 สภานายความ

การให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย โดยองค์การวิชาชีพปรากฏขึ้นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2508 โดยนายมารุต บุญนาค ซึ่งเป็นนายกสมาคมทนายความแห่งประเทศไทยในขณะนั้น ได้ตั้งฝ่ายช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายขึ้น²⁹ การดำเนินงานดังกล่าวนับว่าเป็นอุดมการณ์อันสำคัญของผู้ประกอบวิชาชีพทนายความและได้ปฏิบัติสืบต่อเนื่องกันมา จนกระทั่งมีการตราพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528 จึงได้มีการกำหนดเรื่องการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายไว้ในหมวด 9 ได้แก่การให้คำปรึกษาหรือแนะนำเกี่ยวกับกฎหมาย การจัดหาทนายความแก่ต่าง³⁰ ซึ่งข้อกำหนดนี้ถือเป็นเป็นหน้าที่ในการบริการสังคมให้แก่ประชาชนผู้ยากไร้และไม่ได้รับความเป็นธรรม โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย และบริการ ถาม/ตอบ เกี่ยวกับปัญหาด้านกฎหมาย

นอกจากนี้พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528 ได้มีการบัญญัติเรื่องกองทุนช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายอีกด้วย³¹ ซึ่งถือเป็นลักษณะเด่นของพระราชบัญญัติทนายความ

2.1.1 ลักษณะการดำเนินงาน

การดำเนินงานเน้นการปฏิบัติงานให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนโครงการต่าง ๆ รวม 6 โครงการหลัก และส่งเสริมภารกิจทนายความคดีศาลขอแรงอีกด้วย³²

การปฏิบัติตามโครงการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายมีดังนี้

²⁹ มะโน ทองปาน, บทบาทของสภานายความกับการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย, งานวิจัยจากการอบรมหลักสูตรผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง (บ.ย.ส.) รุ่นที่ 7, วิทยาลัยการยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม, 2546, หน้า 21

³⁰ มาตรา 79 พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528 “การช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย ได้แก่ (1) การให้คำปรึกษา หรือแนะนำเกี่ยวกับกฎหมาย (2) การร่างนิติกรรมสัญญา (3) การจัดหาทนายความว่าความแก่ต่าง”

³¹ พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528 มาตรา 77 “ให้มีกองทุน ประกอบด้วย (1) เงินที่สภานายความจัดสรรให้เป็นประจำปีเป็นจำนวนไม่น้อยกว่าร้อยละสิบของเงินรายได้ของสภานายความตามมาตรา 9 (1) ของปีที่ล่วงมา (2) เงินอุดหนุนจากรัฐบาล (3) ททรัพย์สินที่มีผู้บริจาคให้ และ (4) ดอกผลของ (1) (2) และ (3)”

³² นโยบายเน้นในเรื่องเสริมสร้างทัศนคติความรับผิดชอบให้ทนายความร่วมมือปฏิบัติหน้าที่ในคดีศาลขอแรงด้วยความเอาใจใส่และรับผิดชอบมากยิ่งขึ้น หากมีการละทิ้งคดีจำมีการดำเนินการพิจารณาลงโทษในคดีมรรยาททนายความ

- 1) โครงการทนายความอาสาประจำส่วนราชการ ทนายความไปประจำตามสถานที่ราชการ³³มีหน้าที่ให้คำปรึกษานำแนะประชาชนทางกฎหมาย โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายใด ๆ หากเป็นกรณีที่ประชาชนต้องดำเนินคดีในศาล และเข้าหลักเกณฑ์ที่สภานายความจะให้ความช่วยเหลือจัดทนายความดำเนินคดีได้แล้ว ทนายความอาสาประจำส่วนราชการจะส่งงานต่อไปให้กับโครงการช่วยเหลือฝ่ายคดีต่อไป
- 2) โครงการช่วยเหลือฝ่ายคดี ได้แก่กรณีประชาชนเป็นผู้ยากไร้และไม่ได้รับความเป็นธรรม ในขณะที่กรณีผู้ร้องจัดอยู่ในฐานะที่จะว่าจ้างทนายความได้เองก็จะไม่ได้รับความช่วยเหลือ เว้นเป็นกรณีของคดีอิทธิพลกรณีที่ถูกกระทำจากเจ้าหน้าที่รัฐ ทางฝ่ายช่วยเหลือสภานายความจะรับดูแลและรับผิดชอบช่วยเหลือต่อไป
- 3) โครงการทนายความสิทธิมนุษยชน³⁴ เพื่อณรงค์เผยแพร่ความรู้ด้านสิทธิมนุษยชนและให้ทนายความได้เข้าใจปัญหาสิทธิมนุษยชนอย่างถูกต้อง และทำหน้าที่ในด้านคดีและเป็นที่ยอมรับกฎหมายในด้านสิทธิมนุษยชน โดยการจัดทนายความอาสาเข้าเฝ้าเพื่อฟังการให้ปากคำของผู้ต้องหา (คดีอาญาทั่วประเทศ)

ข้อสังเกต เงื่อนไขในการพิจารณาคดีต้องเป็นกรณีที่มูลนิธิอันส่งผลกระทบต่อนโยบายด้านสิทธิมนุษยชนโดยตรง (อันมิใช่ปัญหาระหว่างบุคคลต่อบุคคล)

- 4) โครงการเผยแพร่ความรู้ทางกฎหมาย โครงการดังกล่าวได้ดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2536 เพื่อเผยแพร่ความรู้ทางกฎหมายให้แก่ประชาชนทั่วไป
- 5) โครงการทนายความพิทักษ์สิ่งแวดล้อม³⁵ เนื่องจากปัจจุบันปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาสำคัญในระดับโลก จึงจำเป็นต้องมีการอบรมสัมมนาทนายความอาสาสมัครและประชาชนทั่วไปเพื่อให้รู้สิทธิและหน้าที่ดังกล่าว
- 6) โครงการช่วยเหลือคดีปกครอง ดำเนินการเพื่อรองรับปัญหาข้อกฎหมายจากประชาชนที่อาจเกิดขึ้นจากคดีปกครอง เพื่อให้สอดคล้องกับการตรากฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542

จากโครงการข้างต้นพบว่าภารกิจของสภานายความในเรื่องการให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนทางกฎหมายมีอยู่จำนวนมาก อีกทั้งจำนวนประชาชนที่ได้เข้ามาขอรับความช่วยเหลือจากสภานายความมีเพิ่มมากขึ้นทุกปี อุปสรรคที่พบในการอำนวยความสะดวกดังกล่าวได้แก่ข้อจำกัดในเรื่อง

³³ เช่น สถานีตำรวจ ศาล สำนักงานประกันภัย มูลนิธิดวงประทีป ฯลฯ

³⁴ มะโน ทองปาน, อ้างแล้ว, หน้า 38

³⁵ มะโน ทองปาน, อ้างแล้ว, หน้า 53

งบประมาณ ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่สภานายความไม่อาจขยายขอบเขตการดำเนินงานด้านเผยแพร่ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชนเพิ่มขึ้นต่อไปในอนาคตได้เต็มตามโครงการทุกจังหวัด³⁶

2.1.2 งบประมาณในการดำเนินงาน

มาจากงบประมาณแผ่นดินและกองทุนช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายตามมาตรา 77 พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528

2.1.3 สถานที่ติดต่อ

สภานายความในพระบรมราชูปถัมภ์ 7/89 อาคาร 10
ถนนราชดำเนินกลาง แขวงบวรนิเวศ เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200
email : admin@lawyerscouncil.or.th
โทร 02-6291430
www.lawyerscouncil.or.th

2.2 สำนักงานช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา (ส.ช.น.)

สำนักงานช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภาก่อตั้งขึ้นเพื่อส่งเสริมความรู้ในวิชานิติศาสตร์และควบคุมมารยาทของผู้ประกอบวิชาชีพกฎหมาย รวมทั้งให้การอนุเคราะห์แก่บุคคลผู้ยากจนหรือมีรายได้น้อยให้มีโอกาสป้องกันสิทธิของตนและ ให้ประชาชนมีสิทธิได้รับความยุติธรรมตามกฎหมายโดยเสมอภาคและทั่วหน้ากัน

2.2.1 วัตถุประสงค์

ให้คำแนะนำและปรึกษาปัญหากฎหมายแก่ประชาชนทั่วไปและให้ความช่วยเหลือในการดำเนินคดีแก่ประชาชนที่มีฐานะยากจนและไม่ได้รับความเป็นธรรม

2.2.2 ลักษณะการดำเนินงาน

แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

³⁶ มะโน ทองปาน, อ้างแล้ว, หน้า 58

1) ให้คำแนะนำและปรึกษาปัญหากฎหมายแก่ประชาชนทั่วไปที่มาขอคำแนะนำ วิธีการปรึกษาสามารถกระทำได้ 2 วิธี คือมาขอรับคำปรึกษาด้วยตนเอง ณ สำนักงานช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา หรือทางโทรศัพท์ ซึ่งจะมีทนายความอาสาทำหน้าที่ให้คำแนะนำปรึกษาอยู่ประจำสำนักงานทุกวัน ในเวลาราชการซึ่งผู้ที่มาขอคำปรึกษาจะมาด้วยตนเองหรือทางโทรศัพท์ก็ได้โดยไม่ต้องเสียค่าบริการใดๆ

2) ให้ความช่วยเหลือในการดำเนินคดีแก่ประชาชนโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายแก่ผู้ที่มีฐานะยากจนและไม่ได้รับความเป็นธรรม ซึ่งตนเองไม่สามารถที่จะดำเนินคดีได้ โดยมีหลักเกณฑ์ดังนี้

ก. เป็นการร้องขอด้วยความสุจริตและเป็นกรณีที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม

ข. เป็นผู้มีส่วนได้เสียและมีฐานะยากจน

ค. เป็นผู้ที่ไม่มีความประพฤติดีเสียหรือเสื่อมเสียต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน

ง. รูปคดีทั้งข้อกฎหมายและข้อเท็จจริงสามารถให้ความช่วยเหลือได้

ข้อสังเกต ผู้ขอความช่วยเหลือที่มีฐานะยากจนและไม่ได้รับความเป็นธรรม ซึ่งตนเองไม่สามารถที่จะดำเนินคดีได้ทั้งคดีแพ่งหรืออาญาหรือในเรื่องอื่นใดก็ตาม ไม่ต้องเสียค่าจ้างทนายความหรือค่าใช้จ่ายใดๆ ทั้งสิ้น เว้นแต่ค่าธรรมเนียมต่างๆ ที่จะต้องเสียให้แก่ศาลหรือทางราชการ³⁷

2.2.3 งบประมาณในการดำเนินงาน

มาจากงบประมาณแผ่นดิน

ข้อสังเกต การให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนของสำนักงานช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภาเคยมีการตั้งข้อสังเกตถึงปัญหาในเรื่องวิสัยทัศน์และเงินงบประมาณอุดหนุนจากรัฐอันจำกัด³⁸ ในการเสวนาวิชาการเมื่อปี พ.ศ. 2546

2.2.4 สถานที่ติดต่อ

สำนักงานช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา อาคารเนติบัณฑิตยสภา
32/2-8 ถนนกาญจนาภิเษก แขวงบางระมาด เขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ 10170 โทรศัพท์

³⁷ เช่น ค่าขึ้นศาล ค่าคำร้องคำขอ ค่าอ้างเอกสาร หรือส่งหนังสือคำใบ้แต่งตั้งทนายความ ค่าตรวจพิสูจน์เอกสาร ค่าคัดสำเนาหรือค่าถ่ายเอกสาร เป็นต้น

³⁸ สัมผัส พึ่งประดิษฐ์, “การช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายแห่งเนติ”, รายงานเสวนาวิชาการเรื่องการช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ต้องหารและจำเลย : การสร้างความเสมอภาคและความยุติธรรมในระบบการดำเนินคดีอาญาของไทย, โครงการพัฒนาระบบกฎหมายไทย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว), 9 มค 2546, หน้า 119

(02) 887-6811, (02) 887-6801-9 ต่อ 104 , 108 , 109

โทรสาร (02) 887-6811

Website : <http://www.thethaibar.or.th/thaibarweb/index.php?id=166>

นอกจากนี้สำนักงานช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภายังได้จัดรายการวิทยุในการตอบปัญหากฎหมาย ทางสถานีวิทยุ ส.ว.พ.91 "รายการกฎหมายชายคา ปัญหาชาวบ้าน" วันจันทร์ - ศุกร์ เวลา 14.15 น. - 14.40 น. และคลื่นวิทยุกระจายเสียง คลื่น อ.ส.ม.ท. 107.75 พัทธา "รายการชุมชนคุยกับหมอความ" ทุกวันศุกร์ เวลา 13.00 น.- 14.00 น.

3. หน่วยงานภาคประชาชนและองค์กรเอกชน

ประกอบด้วยหลายหน่วยงาน คือ

3.1 สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายแห่งประเทศไทย

3.1.1 ลักษณะการดำเนินงาน

- 1) ให้คำแนะนำช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนทั่วไป
- 2) ดำเนินการหาทางแก้ไขกฎหมายเพื่อจะช่วยเหลือส่งเสริมสถานภาพของสตรีไทยและเด็ก และให้การคุ้มครองสิทธิสตรีเพื่อให้ทัดเทียมกับบุรุษ
- 3) ให้คำบรรยายทางกฎหมายที่โรงเรียน มหาวิทยาลัย หน่วยราชการ และองค์กรเอกชนต่าง ๆ
- 4) รายการออกอากาศทางวิทยุเป็นประจำคือที่สถานีวิทยุของ กรมประชาสัมพันธ์
- 5) โครงการส่งเสริมความรู้ทางกฎหมายแก่ผู้นำสตรีในต่างจังหวัด

3.1.2 สถานที่ติดต่อ

เลขที่ 6 ถนนสุขุมวิท เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร 10300

<http://womenlawyers.webiz.co.th>

3.2 มูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิม

คณะกรรมการศูนย์ทนายความมุสลิมได้ร่วมก่อตั้งชมรมนักกฎหมายมุสลิมเมื่อปี พ.ศ. 2547 วัตถุประสงค์ในขณะนั้น ได้แก่การช่วยเหลือทางคดีกับจำเลยที่ถูกตั้งข้อหาคดีความมั่นคง อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันจำนวนคดีความมั่นคงในพื้นที่สามจังหวัดภาคใต้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นกลุ่มทนายความซึ่งเป็นคณะกรรมการศูนย์ทนายความมุสลิมปัจจุบันจึงได้ก่อตั้ง “ศูนย์ทนายความมุสลิม” ขึ้นเพื่อช่วยเหลือทางคดีด้านความมั่นคงในจังหวัดชายแดนใต้ต่อไป

3.2.1 วัตถุประสงค์

เพื่อทำหน้าที่ดูแลงานช่วยเหลือคดีความมั่นคง การเผยแพร่ความรู้เรื่องสิทธิมนุษยชนและกฎหมาย ให้ความช่วยเหลือทางด้านสิทธิและกฎหมายแก่ประชาชนและองค์กรต่างๆ ที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม รวมถึงการสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกับองค์กรสิทธิมนุษยชนทั้งภายในและระหว่างประเทศ การสร้างอาสาสมัครนักสิทธิมนุษยชนและผู้ช่วยนักกฎหมาย ทำให้ทางศูนย์สามารถช่วยเหลือชาวมาลายูมุสลิมภาคใต้ให้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ง่ายขึ้น

3.2.2 การดำเนินงาน

- 1) รับเรื่องราวร้องเรียนจากประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนและสร้างความเป็นธรรมให้แก่ประชาชนในสังคม
- 2) จัดฝึกอบรมผู้ช่วยทนายความที่เข้ามาช่วย เหลือการทำงานของทนายความให้สามารถใช้ภาษามลายูถิ่น ประสานงานร่วมกับคนในพื้นที่เพื่อให้สามารถเข้าถึงข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น
- 3) รณรงค์เชิงนโยบายร่วมกับองค์กรเครือข่ายด้านสิทธิมนุษยชน เพื่อให้ความช่วยเหลือประชาชนที่ร้องเรียนในกรณีถูกเงินและเร่งด่วน
- 4) งานด้านคดี บริการให้คำปรึกษาและว่าความ-แก้ต่างคดีโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายแก่ผู้รับบริการที่ยากจน โดยเฉพาะคดีความมั่นคงในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้

ข้อสังเกต

- 1) ศูนย์ทนายความมุสลิมและองค์กรพันธมิตรได้ ร่วมกันจัดทำรายงานสภาพปัญหาและข้อเสนอแนะถึงศาลยุติธรรมสามครั้ง คือ เมื่อเดือนธันวาคม 2550 เดือนมกราคม 2551 และ เดือนกันยายน 2551 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอให้มีการเปลี่ยนแปลงด้านนโยบายต่อคดีความมั่นคง ของศาลในจังหวัดชายแดนภาคใต้

- 2) ศูนย์ทนายความมุสลิมมีสำนักงานรวมทั้งสิ้นสี่สาขา ได้แก่ กรุงเทพมหานคร ปัตตานี
ยะลา และนราธิวาส

3.2.3 งบประมาณในการดำเนินงาน

มาจากหน่วยงานเอกชนทั้งในและต่างประเทศ

3.2.4 สถานที่ติดต่อ

ศูนย์ทนายความมุสลิม ส่วนกลาง Tel.0-2728-2207 Fax.0-2728-2207

ศูนย์ทนายความมุสลิมประจำจังหวัดยะลา Tel.0-7324-2210, 08-1959-2046 Fax. 0-7324-2210

ศูนย์ทนายความมุสลิมประจำจังหวัดนราธิวาส Tel. 0-7351-3877, 08-1314-1785 Fax. 0-7351-3877

ศูนย์ทนายความมุสลิมประจำจังหวัดปัตตานี Tel. 0-7333-2439, 08-1276-1810, 08-6498-1549 Fax. 0-7333-2439

อีเมลล์ : info@macmuslim.com

<http://th.macmuslim.com>

3.3 สำนักงานชาวไทยภูเขา

สมาคมสร้างสรรค์และพัฒนาเมืองในประเทศไทย (สมท.) ได้จัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือด้านกฎหมายแก่ชาวไทยภูเขา (ชกข.) เพื่อเป็นหน่วยงานหนึ่งในการเผยแพร่ให้ความรู้ความช่วยเหลือด้านกฎหมายแก่ชาวไทยภูเขาเนื่องจากชาวไทยภูเขาเกือบทั้งหมดยังไม่สามารถใช้สิทธิหรือพึงพากระบวนการทางกฎหมายได้อย่างเต็มที่เนื่องจากยังขาดความรู้ความเข้าใจถึงสิทธิหน้าที่ของตนเองตามกฎหมายและความมั่นใจในการดำเนินการตามกระบวนการทางกฎหมาย

3.3.1 วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อให้การศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องและจำเป็นแก่ชาวไทยภูเขา
- 2) เพื่อให้ความช่วยเหลือตามมาตรการทางกฎหมายแก่ชาวไทยภูเขา
- 3) เพื่อส่งเสริมให้เกิดการปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ให้สอดคล้องกับความเป็นจริงและเป็นธรรมแก่ชาวไทยภูเขา

3.3.2 ลักษณะการดำเนินงาน

การดำเนินการ และจัดกิจกรรมต่าง ๆ ตามโครงการ จะหลีกเลี่ยงการดำเนินกิจกรรม และกิจกรรมที่ซ้ำซ้อนกับหน่วยงาน หรือองค์กรอื่นที่ดำเนินอยู่ในพื้นที่ แต่จะมุ่งเน้นในการประสานงานและหนุนเสริมโดยใช้กระบวนการทางกฎหมาย เช่น การให้คำปรึกษาทางกฎหมาย การรวบรวมและตรวจสอบข้อเท็จจริงเบื้องต้น การตรวจสอบและเตรียมพยานหลักฐาน การดำเนินการทางกฎหมายเพื่อเสนอเรื่องสู่กระบวนการตามกฎหมาย เป็นต้น โดยยึดความพร้อมและความต้องการของผู้เสียหาย หรือผู้ถูกละเมิดเป็นพื้นฐาน อีกทั้งสนับสนุนให้มีการดำเนินการตามมาตรการทางกฎหมายอย่างมีส่วนร่วมของ ประชาชนตามที่กฎหมาย และระเบียบต่าง ๆ กำหนดให้ไว้ โดยดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- 1) จัดอบรมความรู้กฎหมายแก่ชาวไทยภูเขา และผู้สนใจ
- 2) ผลิตสื่อความรู้กฎหมาย เป็นภาษาไทย และภาษาชนเผ่า
- 3) ให้คำปรึกษาปัญหากฎหมายทางโทรศัพท์
- 4) ให้ความช่วยเหลือตามมาตรการทางกฎหมายจนถึงที่สุด
- 5) จัดประชุม สัมมนา ปัญหากฎหมาย

3.3.3 งบประมาณในการดำเนินงาน

ได้รับทุนสนับสนุนจากภาคเอกชน

3.3.4 สถานที่ติดต่อ

หมู่ 5 บ้านหลวงเหนือ ต.หลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ 50220

โทรศัพท์/โทรสาร (66) 5329-2230

3.4 สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี

3.4.1 ลักษณะการดำเนินงานที่เกี่ยวกับด้านกฎหมาย

- 1) ให้คำปรึกษาด้านกฎหมายเบื้องต้น และกระบวนการยุติธรรม
- 2) ศูนย์กลางรับเรื่องและติดต่อสถานีตำรวจที่เกี่ยวข้อง/ติดตามผลคดี
- 3) เป็นสื่อกลางติดต่อหน่วยงานเอกชนและรัฐที่ให้คำปรึกษาด้านกฎหมาย

3.4.2 งบประมาณในการดำเนินงาน

ได้รับทุนสนับสนุนจากภาคเอกชน

3.5 มุณิธิเพื่อนหญิง

มุณิธิเพื่อนหญิง³⁹ มีบทบาทพิทักษ์สิทธิและให้ความช่วยเหลือสตรีที่ตกอยู่ในภาวะวิกฤติ อาทิ จากภัยคุกคามทางเพศ ตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ สามีทอดทิ้งทำร้ายทุบตี ถูกล่อลวงและบังคับค้าประเวณี ถูกเลิกจ้างโดยไม่เป็นธรรม และถูกเลือกปฏิบัติในเรื่องของอาชีพ เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุ มุณิธิฯ ได้นำข้อมูลเผยแพร่ต่อสาธารณชนและต่อภาครัฐเพื่อผลักดันให้กำหนดนโยบายและแนวปฏิบัติที่เป็นจริง ในการคุ้มครอง พิทักษ์สิทธิ รวมถึงการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของสตรี โดยรวม

3.5.1 วัตถุประสงค์

ให้ความช่วยเหลือในการติดต่อแก่ผู้หญิงที่ตกอยู่ในภาวะวิกฤติด้านรุนแรงในครอบครัว ถูก คุกคามทางเพศ ถูกบังคับล่อลวงให้ค้าประเวณี และถูกเลือกปฏิบัติจากภาวะความเป็นหญิง

3.5.2 งบประมาณในการดำเนินงาน

ได้รับทุนสนับสนุนจากภาคเอกชน

3.5.3 สถานที่ติดต่อ

386/61-62 ซ.รัชดาภิเษก 42 (ซอยเฉลิมสุข) ถ.รัชดาภิเษก แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900 โทรศัพท์ 0-2513-1001 โทรสาร 0-2513-1929

Email : fow@mozart.inet.co.th

<http://www.friendsofwomen.or.th>

3.6 เครือข่ายผู้หญิงชุมชนแออัด

เครือข่ายผู้หญิงชุมชนแออัดเกิดจากองค์กรพัฒนาเอกชนได้ให้กลุ่มผู้หญิงในชุมชนแออัด มารวมตัวกัน⁴⁰ในการพูดคุยเพื่อที่จะพัฒนาแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับชุมชน ตลอดจนส่งเสริมและปกป้องคุ้มครองสิทธิผู้หญิงและเด็ก กองทุนช่วยเหลือหญิงข้ามวิกฤติ ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนา

³⁹ เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนก่อตั้งขึ้นเมื่อปลายปี พ.ศ. 2523

⁴⁰ ตั้งเมื่อปลายปี 2544

สิทธิผู้หญิง เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนได้ให้ความสำคัญและจำเป็นของปัญหา จึงได้หารือกับผู้นำผู้หญิงในชุมชนจัดตั้งศูนย์ให้คำปรึกษาปัญหากฎหมายและครอบครัว⁴¹

3.6.1 งบประมาณในการดำเนินงาน

ได้รับทุนสนับสนุนจากภาคเอกชน

3.6.2 สถานที่ติดต่อ

โทร. 02-731-5218

3.7 มูลนิธิปวีณาเพื่อเด็กและสตรี

มูลนิธิมูลนิธิปวีณาเพื่อเด็กและสตรีจัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือเด็กและสตรีที่ด้อยโอกาสโดยไม่หวังผลกำไร⁴² โดยมี นางปวีณา หงสกุลเป็นทั้งผู้ก่อตั้งและประธานของมูลนิธิ ฯ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือเด็กและสตรีที่ถูกละเมิดสิทธิ และถูกทารุณกรรมในรูปแบบต่างๆ ตลอดจนการฟื้นฟูด้านร่างกายและจิตใจ และดำเนินการเรื่อยมา

3.7.1 วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อช่วยเหลือเด็กและสตรีที่ถูกละเมิดสิทธิและถูกทารุณกรรมในรูปแบบต่างๆ ตลอดจนการฟื้นฟูด้านร่างกายและจิตใจ
- 2) เพื่อช่วยเหลือเด็กและสตรีที่ได้รับเคราะห์กรรมและไร้ที่พึ่ง ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

3.7.2 ลักษณะการดำเนินงาน

รับเรื่องราวร้องทุกข์ตลอดจนให้ความช่วยเหลือเด็กและสตรีที่ถูกละเมิด สิทธิ ถูกข่มขืน ทำร้ายร่างกาย ถูกหลอกล่อค้าประเวณี ตลอด 24 ชั่วโมง

3.7.3 งบประมาณในการดำเนินงาน

ได้รับทุนสนับสนุนจากภาคเอกชน

3.7.4 สถานที่ติดต่อ

⁴¹ ทุกวันพุธจะมีนักกฎหมายมาให้คำปรึกษา

⁴² จัดตั้งขึ้นเมื่อปี 2542

โทรศัพท์สายด่วน 24 ชั่วโมง หมายเลข 1134 หรือ 972-5489-90

4. สถาบันการศึกษา

การให้ความช่วยเหลือด้านกฎหมายของศูนย์หรือชมรมของคณะนิติศาสตร์ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ โดยทำการแบ่งเป็นกรณีกลุ่มมหาวิทยาลัยภาครัฐ และกลุ่มมหาวิทยาลัยเอกชน

กลุ่มมหาวิทยาลัยภาครัฐ

4.1 คลินิกกฎหมาย ศูนย์นิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

4.1.1 วัตถุประสงค์

- 1) ให้คำแนะนำปรึกษาทางกฎหมายแก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนได้รู้ถึงสิทธิและหน้าที่ของตนเอง
- 2) สนับสนุนให้ประชาชนที่ยากจนในสังคมได้รับความยุติธรรมอย่างเสมอภาคกัน
- 3) เผยแพร่ความรู้ทางกฎหมายทั่วไป
- 4) สนับสนุนนโยบายของกระทรวงมหาดไทยในการลดคดีอาชญากรรม โดยเผยแพร่อบรมกฎหมายแก่ผู้นำชาวบ้าน และตุลาการหมู่บ้าน

4.1.2 ลักษณะการดำเนินงาน

- 1) การเผยแพร่ความรู้ด้านกฎหมายแก่ประชาชน
- 2) การช่วยเหลือประชาชนทางอรรถคดี มีสำนักงานช่วยเหลือประชาชนทางด้านกฎหมายที่คณะนิติศาสตร์

หลังจากที่ทางสำนักงานให้ความช่วยเหลือประชาชน โดยให้คำปรึกษาแล้วจะมีผล 3

ประการ ได้แก่

- คดีเป็นที่ยุติ
- ทางสำนักจะให้ความช่วยเหลือต่อไป โดยการประนีประนอมยอมความ
- ทางสำนักจะให้ความช่วยเหลือ โดยการจัดทนายความให้ฟรีหรือดำเนินการในชั้นศาล

ข้อสังเกต

ประชาชนที่จะได้รับความช่วยเหลือในชั้นดำเนินการในชั้นศาลต้องเข้าหลักเกณฑ์ดังนี้

- 1) เป็นผู้ไม่ได้รับความเป็นธรรมในปัญหากฎหมาย
- 2) มีฐานะยากจนไม่สามารถต่อสู้คดีได้
- 3) ไม่เป็นคดีเกี่ยวกับปัญหาครอบครัว เว้นแต่คดีเรียกร้องค่าอุปการะเลี้ยงดู

4) ไม่มีส่วนร่วมในการกระทำความผิด

4.1.3 งบประมาณ

มาจากงบประมาณแผ่นดิน งบประมาณพิเศษจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ งบประมาณคณะ
ผ่านกองทุนช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

4.1.4 สถานที่ติดต่อ

ศูนย์นิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เลขที่ 2 ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200

โทรศัพท์ : 02-613-2128 (ท่าพระจันทร์) 02-696-5103 (รังสิต) โทรสาร : 02-225-6827

Email: contact@tulawcenter.org

<http://www.tulawcenter.org>

4.2 ศูนย์กฎหมายเพื่อประชาชนคณะนิติศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.2.1 วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน โดยให้คำแนะนำและปรึกษา
กฎหมาย การประนีประนอมข้อพิพาท และการร่างสัญญาต่าง ๆ
- 2) เพื่อแนะนำประชาชนให้มีความเข้าใจและปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎหมาย
- 3) เพื่อทราบความต้องการของประชาชนในด้านความช่วยเหลือทางกฎหมาย

4.2.2 ลักษณะการดำเนินงาน

- 1) ฝ่ายปฏิบัติการ งานเผยแพร่ความรู้ทางกฎหมาย
- 2) งานให้คำปรึกษาทางกฎหมาย

4.2.3 งบประมาณในการดำเนินการ

มาจากงบประมาณแผ่นดิน

4.2.4 สถานที่ติดต่อ

ห้อง 805 ชั้น 8 อาคารเทพทวาราวดี คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

โทรศัพท์ 0-2218-2017 ต่อ 520 สายตรงสำหรับให้คำปรึกษาทางกฎหมาย 0-

2218-2066

โทรสาร 0-2218-2017 ต่อ 520

E-mail legalaiddcenter@yahoo.com

<http://www.law.chula.ac.th>

4.3 สำนักงานช่วยเหลือและให้บริการทางกฎหมาย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

สถานที่ติดต่อ ห้อง 1110 อาคาร 1 คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
กรุงเทพมหานคร 10240

โทรศัพท์ : 0-2310-8201

<http://www.law.ru.ac.th>

4.4 ศูนย์ให้คำปรึกษาทางกฎหมายคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สถานที่ติดต่อ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

โทรศัพท์ 053-942922, 081-4733076

E-Mail : cmulawclinic@gmail.com

<http://www.law.cmu.ac.th/law2011/clinic/clinic.php>

4.5 ศูนย์ช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย คณะนิติศาสตร์ ม.สงขลานครินทร์

สถานที่ติดต่อ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

ต.คลองหอยโข่ง อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา 9011

เบอร์ติดต่อ โทรศัพท์ 074-282541

โทรสาร (Fax.) 074-282599

4.6 ศูนย์เผยแพร่และให้คำปรึกษาด้านกฎหมาย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

สถานที่ติดต่อ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

เบอร์ติดต่อ โทรศัพท์ 0-5596-2246

4.7 ศูนย์เผยแพร่และช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

สถานที่ติดต่อ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ต.เมืองศรีไค

อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี 34190

โทรศัพท์ (คณะ) 0-4535-3930-1, (ศูนย์) 0-4535-3936 โทรสาร 0-4535-3937

www.law.ubu.ac.th/cpeal

4.8 คลินิกกฎหมายเคลื่อนที่ คณะนิติศาสตร์ม.ขอนแก่น

สถานที่ติดต่อ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น 40002

โทร. 0-4320-3588

http://law.kku.ac.th/web/academic_service.php?id=2#

4.9 คลินิกกฎหมาย คณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยทักษิณ

สถานที่ติดต่อ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ(วิทยาเขตสงขลา)

140 ม.4 ต.เขารูปช้าง อ.เมือง จ.สงขลา 90000 โทร 074-327172

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ(วิทยาเขตพัทลุง)

222 หมู่ 2 ตำบลบ้านพร้าว อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง 93110 โทร. 0-7460-9600

www.law.tsu.ac.th

4.10 ศูนย์ช่วยเหลือประชาชนและพัฒนาทักษะทางกฎหมายคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัย

พะเยา

สถานที่ติดต่อ มหาวิทยาลัยพะเยา 19 หมู่ 2 ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา 56000

Tel. 054-466-666 Fax. 054-466-690

<http://www.law.up.ac.th/course.html>

4.11 คลินิกนิติศาสตร์ (ศูนย์ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย) คณะวิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ติดต่อ Tel 0-4375-4321 Fax 0-4375-4317 E-mail: copag@msu.ac.th

4.12 โครงการการศึกษากฎหมายเชิงคลินิก สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

สถานที่ติดต่อ อาคารสำนักวิชา 2 333 หมู่ 1 ตำบลท่าสุค อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย 57100

โทร : (053) 916-857

4.13 ศูนย์ให้คำปรึกษากฎหมายเพื่อประชาชน คณะนิติศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีแห่งอยุธยา

สถานที่ติดต่อ เลขที่ 109 หมู่ 5 ต.วัดคูม อ. พระนครศรีอยุธยา จ.พระนครศรีอยุธยา

โทร.13000 โทร. 0-3571-3563-4 โทรสาร. 0-3571-3560

กลุ่มมหาวิทยาลัยเอกชน

4.14 สำนักงานช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย (คลินิกยุติธรรม) มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

สถานที่ติดต่อ ศูนย์อเนกประสงค์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ วิทยาเขตกล้วยน้ำไท

เบอร์ 02-350-3650 ต่อ 661

<http://lcalaid.bu.ac.th>

4.15 สำนักงานช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย (ส.ช.ร.) คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์ พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

สถานที่ติดต่อ คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์ พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ อาคาร 3 ชั้น 8-9
110/1-4 ถ.ประชาชื่น เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210

<http://www.dpu.ac.th/law/page.php?id=571>

4.16 สำนักงานแนะนำและช่วยเหลือทางกฎหมายคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

สถานที่ติดต่อ อาคาร 3 ชั้น 2 เลขที่ 1761 ถนนพัฒนาการ แขวงสวนหลวง เขตสวนหลวง
กรุงเทพฯ 10250

โทร. 0-2321-6930-9 ต่อ 1318

<http://law4u.kbu.ac.th/Time.asp>

4.17 ศูนย์ให้คำปรึกษาธุรกิจและกฎหมาย มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

สถานที่ติดต่อ ห้างสรรพสินค้า ZEN เซ็นทรัลเวิลด์ ชั้น 14/4, 4/5 ถนนราชดำริ ปทุมวัน
กรุงเทพฯ 10330

โทร. 0-2100-9115-8 โทรสาร 0-2100-9119 E-mail: citycampus@au.edu

4.18 สำนักงานช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายและคดีความคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม

สถานที่ติดต่อ คณะนิติศาสตร์ 79 ถ. บางนา-ตราด ต.คลองคำหรุ อ.เมือง จ.ชลบุรี

<http://www.spu.ac.th/law/service-center/research-commercial-law-public-legal-assistance-office>

4.19 ศูนย์ช่วยเหลือประชาชนทางด้านกฎหมายคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม

สถานที่ติดต่อ 235 ถนนเพชรเกษม เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร 10163

โทร. 0-2457-0068, 0-2868-6000 ต่อ 113 แฟกซ์ 0-2868-5554

E-mail : lawsiam@hotmail.com

4.20 ศูนย์นิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ

<http://law.payap.ac.th/index.php/2010-06-08-04-13-41.html>

4.21 ศูนย์ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายคณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย

ติดต่อ Tel: 66-2-5771028 ต่อ 297 Fax: 66-2-5771023 E-mail: info@eau.ac.th

http://law.eau.ac.th/gallery/images_niti021/show.php

4.22 ศูนย์ให้คำปรึกษากฎหมายคณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

สถานที่ติดต่อ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ (อาคารภูเก็ต ชั้น 2)

125/502 ถ.พลพิชัย อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา 90110 โทร. 074-200317, 074-200318

<http://law.hu.ac.th>

4.23 ชมรมกฎหมายเพื่อประชาชนคณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยรัตนบัณฑิต

สถานที่ติดต่อ เลขที่ 306 ซ.ลาดพร้าว 107 บางกะปิ กรุงเทพฯ 10240

โทรศัพท์ 0-2375-4480 ต่อ138

<http://www.rbac.ac.th/law/contact.html>

บทที่ 4

ผลการศึกษาการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนในประเทศไทย

การศึกษาในเรื่องการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนในมิติทางวิชาการถือว่ามีความสำคัญและเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่รัฐจะได้ทราบถึงปัญหา ความต้องการหรือข้อจำกัดของสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของประชาชน ข้อมูลที่ได้จากผลของการศึกษาเหล่านี้จะทำให้รัฐสามารถนำแนวทางการศึกษาหรือข้อเสนอจากผลของการศึกษาในทางวิชาการมาใช้เพื่อเสริม แก้ไขหรือพัฒนาหลักในเรื่องสิทธิในกระบวนการยุติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ในบทนี้จึงเป็นการรวบรวมงานวิจัย วิทยานิพนธ์และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในเรื่องการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนในประเทศไทย

1. งานวิจัย

1.1 งานวิจัยเรื่อง “รายงานผลการประเมินความต้องการความช่วยเหลือด้านกฎหมายและสิทธิมนุษยชนโดยไม่คิดมูลค่า กรณีศึกษาประชาชนชายแดนใต้ที่ได้รับผลกระทบจากความมั่นคงในจังหวัดชายแดนภาคใต้, ภายใต้โครงการการพัฒนาการเข้าถึงความยุติธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้, เสนอต่อมูลนิธิคอนราด อาเดนาวร์, 2556

1.2 ณรงค์ ใจหาญ และคณะผู้วิจัย, รายงานการศึกษาภาพรวมฉบับสมบูรณ์ “โครงการพัฒนาสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชนในชนบท ระยะที่ 1”, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, เสนอต่อสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย, 2555

กรอบการศึกษา การศึกษาวิจัยสภาพปัญหาการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมและการศึกษาทั่วโลกและกระบวนการในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ตลอดจนปัญหาอุปสรรคการดำเนินงาน โดยดำเนินการศึกษาในพื้นที่ชนบทในแต่ละภาคเพื่อนำมาสังเคราะห์สภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมต่อไป ในคดีแพ่ง คดีอาญา หรือคดีปกครองที่อยู่ในพื้นที่ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ ในงานวิจัยการศึกษาได้แยกเป็น 6 พื้นที่แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ พิชญโลก ขอนแก่น สงขลา ตรัง

ผลของการศึกษาพบว่าปัญหาทางกฎหมายในแต่ละจังหวัดแตกต่างกัน ในที่นี้จะขอยกเฉพาะกรณีคืออาญา

- จังหวัดแม่ฮ่องสอน คดีบุกรุกป่าสงวนแห่งชาติ คดียาเสพติด คดีลักลอบขายของผิดกฎหมาย
- จังหวัดเชียงใหม่ คดีเด็กหรือผู้หญิงที่ถูกกักขัง
- จังหวัดพิษณุโลก คดีเกี่ยวกับทรัพย์สิน อาวุธปืน
- จังหวัดตรัง คดียาเสพติด คดีความผิดเกี่ยวกับเพศ

1.3 ณรงค์ ใจหาญ และคณะผู้วิจัย, “โครงการติดตามและประเมินผลคดีนิติธรรมและคุณภาพให้คำปรึกษากฎหมาย”, ดำเนินการโดยสถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, เสนอดอกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม, 2552

1.4 ณรงค์ ใจหาญ และคณะผู้วิจัย, “การศึกษาและพัฒนาเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน (ต่อเนื่อง)”, ดำเนินการโดย สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, เสนอดอกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม, 2550

1.5 ณรงค์ ใจหาญ และคณะผู้วิจัย, “การศึกษาและพัฒนาเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน” ดำเนินการโดย สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, เสนอดอกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม, 2549

1.6 ณรงค์ ใจหาญ และคณะผู้วิจัย, “โครงการศึกษาและพัฒนาระบบทนายความสาธารณะ (public defender)”, เสนอดอกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม, 2547

กรอบการศึกษา ศึกษาในเรื่องการให้ความช่วยเหลือทางด้านทนายความโดยรัฐ อันเนื่องมาจากการประสบปัญหาเรื่องคุณภาพและความตั้งใจของทนายความที่เข้ามาช่วยเหลือ ทั้งในส่วน of ทนายอาสาและทนายขอแรง การช่วยเหลือมีลักษณะเป็นงานขอแรงหรืออาสาสมัคร โดยมีค่าตอบแทนเพียงเล็กน้อยเมื่อเทียบกับงานที่ต้องดำเนินการช่วยเหลือหรือต้องใช้ความทุ่มเทในการทำงานมาก จึงได้ทำการศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาระบบทนายความของรัฐทำให้สามารถได้ทนายความที่สามารถทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือและมีประสิทธิภาพ มีผลให้เกิดประสิทธิภาพในการให้หลักประกันสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่จะมีทนายความช่วยเหลือหรือดำเนินการในกระบวนการพิจารณาเพื่อที่จะได้รับความเป็นธรรมในการดำเนินคดี

1.7 ณรงค์ ใจหาญ และคณะผู้วิจัย, “ประสิทธิภาพการให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนทางกฎหมายของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์”, เสนอต่อฝ่ายสัมมนาวิจัยและบริการทางวิชาการตามโครงการเพื่อพัฒนาการบริหารงานคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544

กรอบการศึกษา ศึกษาถึงประสิทธิภาพการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายของศูนย์นิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยทำการวิเคราะห์และศึกษาผลการให้บริการแก่ประชาชน 2 ประการ ได้แก่ การให้บริการด้านให้คำปรึกษาและช่วยเหลือด้านคดีความแก่ประชาชน และการเผยแพร่ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน

ผลการศึกษาพบว่า การให้บริการด้านการให้คำปรึกษาและช่วยเหลือด้านคดีความแก่ประชาชนเป็นงานที่ให้บริการได้อย่างมีประสิทธิภาพในด้านคุณภาพของงาน แต่การให้บริการแก่ประชาชนที่ยากไร้ ยังมีข้อจำกัด ได้แก่ การไม่อาจให้บริการได้เท่ากับความต้องการของประชาชนที่ร้องขอเนื่องมาจากปัญหาการบริหารจัดการ ข้อจำกัดของบุคลากรและงบประมาณ

ส่วนด้านการเผยแพร่ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน เป็นการให้บริการเพิ่ม เน้นการอบรมแก่ผู้นำชาวบ้านเป็นหลัก แต่ข้อจำกัดหลายประการทำให้ผู้เข้ารับการอบรมยังไม่ได้รับความรู้กฎหมายได้เท่าที่ทางโครงการตั้งเป้าหมายไว้

1.8 ณรงค์ ใจหาญและคณะผู้วิจัย, “กระบวนการสร้างความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในศาลยุติธรรมศึกษาและพัฒนาเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน”, (กรุงเทพมหานคร : กองทุนยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม, 2552)

1.9 ปกป้อง ศรีสนิท, “การปฏิรูปกองทุนยุติธรรม : การสำรวจองค์ความรู้เพื่อการปฏิรูปประเทศไทย”, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เป็นไท), 2555

1.10 ประธาน วัฒนวาณิชย์, “โครงการศึกษาระบบการช่วยเหลือและการรับเรื่องราวร้องทุกข์, สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555

2. วิทยานิพนธ์

เฉลิมชัย มาดย์เมือง, ความพึงพอใจของผู้ต้องขังในการได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายจากทนายขอแรง : ศึกษาเฉพาะกรณีเรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544

นิตยา สิมมาจันทร์, “องค์กรให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายของรัฐในคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลย” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2542

ประเสริฐ ลิ่มประเสริฐ, บทบาททนายความในการพิทักษ์สิทธิและเสรีภาพของประชาชนภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 : ศึกษาเฉพาะกรณีทนายความเข้าฟังการสอบสวน, วิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัย, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544

วรศักดิ์ สวัสดิ์สาร, การศึกษาระบบทนายขอแรง, วิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัย, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537

อนัญญา งามสิริพร, “การจัดหาทนายโดยรัฐในคดีอาญา” วิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530

3. เอกสารอื่นๆ

ธงทอง จันทรางศุ บทบาทของมหาวิทยาลัยปิฎกของรัฐในการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง รุ่นที่ 4 วิทยาลัยการยุติธรรม, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2542

พิทยา ลิ่มสุวัฒน์, การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญา : ศึกษากรณีรัฐให้ความช่วยเหลือโดยตั้งทนายความให้ผู้ต้องหาและจำเลยในการ ต่อสู้คดีอาญา, เอกสารอบรมหลักสูตร “ผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง (บ.ย.ส.)” “ รุ่นนี้ 9 , วิทยาลัยการยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม, 2549

ศักดิ์ กอแสงเรือง, “การช่วยเหลือผู้ต้องหาและจำเลยของสภาทนายความ” เอกสารประกอบการเสวนา เรื่อง การช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายแก่ผู้ต้องหาและจำเลย การสร้างความเสมอภาคและความยุติธรรมในระบบการดำเนินคดีอาญาของไทย, เนติบัณฑิตสภา, 9 มกราคม 2546 (เอกสารอัดสำเนา)

บทที่ 5

ประเด็นสำหรับการพัฒนาระบบการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายในคดีอาญา ของประเทศไทย

จากการศึกษาถึงหลักการและแนวปฏิบัติสากลรวมทั้งการศึกษาวิจัยภายในประเทศพร้อมกับบทบาทของหน่วยงานที่ทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือประชาชนในปัจจุบันแล้วพบว่าประเด็นสำคัญสำหรับการพัฒนาระบบการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนในประเทศไทย โดยแยกพิจารณาเป็นกลุ่มของระบบการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย วิธีการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย และการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายกับบุคคลโดยเฉพาะ

1. ระบบการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย

1.1 การตั้งหน่วยงานที่ทำหน้าที่บริหารจัดการการช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน

1.1.1 ภาระหน้าที่ของหน่วยงาน

- บริหารจัดการและประสานงานการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายทั้งประเทศ
- การจัดระบบการรับรอง (accreditation) ผู้ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน
- การฝึกอบรมการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน

1.1.2 ความเป็นอิสระของหน่วยงาน

- อิสระจากการแทรกแซงทางการเมือง โดยหน่วยงานทางปกครอง หรือทางตุลาการ

1.1.3 การกำกับดูแลผู้ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย

- การรับรองผู้ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย
- การจัดทำประมวลจริยธรรม (code of conduct) ของผู้ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายเช่น

ห้ามเรียกเงินจากผู้รับความช่วยเหลือ

- จัดทำระบบร้องเรียนความประพฤติของผู้ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายและระบบ
ลงโทษผู้ฝ่าฝืนจริยธรรม

1.2 การตั้งกองทุนช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย (legal aid fund)

- เป็นแหล่งทุนให้กับผู้ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย
- รายได้มาจาก งบประมาณแผ่นดินในกระบวนการยุติธรรม ค่าปรับ ทรัพย์สินที่ถูกริบ
ฯลฯ

1.3 การสร้างภาคีเครือข่าย (partnership) กับผู้ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายและการให้การ สนับสนุนทางการเงินกับผู้ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย

2. วิธีการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย

2.1 การจัดทำบัญชีทนายความ (roster) ให้ผู้ถูกดำเนินคดีมีสิทธิเลือก

2.2 การสร้างระบบจุดทนายความและผู้ช่วยทนายความในการทำหน้าที่ช่วยเหลือทางกฎหมาย

- การลดภาษี

- การลดเงินกู้ยืมเพื่อการศึกษา

- การให้ทุน

- การให้ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ที่พัก กับผู้ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย

2.3 การสร้างระบบพิจารณาความสามารถทางการเงินของผู้รับความช่วยเหลือ

- เร่งด่วน ชับซ้อน รุนแรง เด็ก ไม่จำเป็นต้องพิจารณาถึงทุนทรัพย์

- กรณีอื่นอาจมีกระบวนการตรวจสอบถึงรายได้

2.4 การรักษาความลับระหว่างทนายความกับผู้ถูกดำเนินคดี

2.5 การจัดทำระบบผู้ช่วยทนายความ (paralegal) สำหรับการช่วยเหลือทางกฎหมาย

- ให้ทำหน้าที่ช่วยทนายความโดยเฉพาะที่สถานีตำรวจ

2.6 การให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชนและแก่ชุมชนเพื่อป้องกันมิให้มีการกระทำความผิดหรือตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม

2.7 การให้ความรู้ถึงสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมาย

- ติดในที่เห็นได้ชัดเจนในสถานีตำรวจ ศาล เรือนจำ

- ทำเป็นเอกสารแจ้งสิทธิอย่างเป็นทางการ (letter of rights) ให้ผู้ถูกดำเนินคดี

3. การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายกับบุคคลโดยเฉพาะ

3.1 การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายกับบุคคลที่ต้องการความช่วยเหลือในรูปแบบเฉพาะ

- คนพิการ

- เด็ก

- ผู้หญิง

- คนกลุ่มน้อย

-๑๓๑

3.2 การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายกับนักโทษ

3.3 การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่พยาน

3.4 การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้เสียหาย

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

งานวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “รายงานผลการประเมินความต้องการความช่วยเหลือด้านกฎหมายและสิทธิมนุษยชนโดยไม่คิดมูลค่า กรณีศึกษาประชาชนชายแดนใต้ที่ได้รับผลกระทบจากความมั่นคงในจังหวัดชายแดนภาคใต้, ภายใต้โครงการการพัฒนาการเข้าถึงความยุติธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้, เสนอต่อมูลนิธิคอนราด อาเดนาวร์, 2556

ณรงค์ ใจหาญ และคณะผู้วิจัย, รายงานการศึกษาภาพรวมฉบับสมบูรณ์ “โครงการพัฒนาสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชนในชนบท ระยะที่ 1”, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, เสนอต่อสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย, 2555

ณรงค์ ใจหาญ และคณะผู้วิจัย, “โครงการติดตามและประเมินผลคดีนิคยุติธรรมละคุณภาพให้คำปรึกษากฎหมาย”, ดำเนินการโดยสถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, เสนอต่อกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม, 2552

ณรงค์ ใจหาญ และคณะผู้วิจัย, “การศึกษาและพัฒนาเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน (ต่อเนื่อง)”, ดำเนินการโดย สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, เสนอต่อกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม, 2550

ณรงค์ ใจหาญ และคณะผู้วิจัย, “การศึกษาและพัฒนาเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน” ดำเนินการโดย สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, เสนอต่อกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม, 2549

ณรงค์ ใจหาญ และคณะผู้วิจัย, “โครงการศึกษาและพัฒนาระบบทนายความสาธารณะ (public defender)”, เสนอกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม, 2547

ณรงค์ ใจหาญ และคณะผู้วิจัย, “ประสิทธิภาพการให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนทางกฎหมายของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์”, เสนอ ต่อฝ่ายสัมมนาวิจัยและบริการทางวิชาการตามโครงการเพื่อพัฒนาการบริหารงานคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544

ณรงค์ ใจหาญและคณะผู้วิจัย, “กระบวนการสร้างความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในศาลยุติธรรม ศึกษาและพัฒนาเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน”, (กรุงเทพมหานคร : กองทุนยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม, 2552)

ปกป้อง ศรีสนิท, “การปฏิรูปกองทุนยุติธรรม : การสำรวจองค์ความรู้เพื่อการปฏิรูปประเทศไทย”, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เป็นไท), 2555

ประธาน วัฒนวาณิชย์, “โครงการศึกษาระบบการช่วยเหลือและการรับเรื่องราวร้องทุกข์, สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555

วิทยานิพนธ์

เฉลิมชัย มาศย์เมือง, ความพึงพอใจของผู้ต้องขังในการได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายจากทนายขอแรง : ศึกษาเฉพาะกรณีเรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัยมหาบัณฑิต, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544

นิตยา สิมมาจันทร์, “องค์กรให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายของรัฐในคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลย”วิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัยมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2542

ประเสริฐ ลิ่มประเสริฐ, บทบาททนายความในการพิทักษ์สิทธิและเสรีภาพของประชาชนภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 : ศึกษาเฉพาะกรณีทนายความเข้าฟังการสอบสวน, วิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัยมหาบัณฑิต, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544

วรศักดิ์ ศิริสาร, การศึกษาระบบทนายขอแรง, วิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัยมหาบัณฑิต, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537

อนัญญา งามสิริพร, “การจัดหาทนายโดยรัฐในคดีอาญา” วิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัยมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530

เอกสารอื่นๆ

ธงทอง จันทรางศุ บทบาทของมหาวิทยาลัยปิฎกของรัฐในการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง รุ่นที่ 4 วิทยาลัยการยุติธรรม, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2542

พิทยา ลิมสุวพัฒน์, การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญา : ศึกษากรณีรัฐให้ความช่วยเหลือโดยตั้งทนายความให้ผู้ต้องหาและจำเลยในการ ต่อสู้คดีอาญา, เอกสารอบรมหลักสูตร “ผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง (บ.ย.ส.)” รุ่นที่ 9 , วิทยาลัยการยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม, 2549

มะโน ทองปาน, บทบาทของสภาทนายความกับการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย, งานวิจัยจากการอบรมหลักสูตรผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง (บ.ย.ส.) รุ่นที่ 7, วิทยาลัยการยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม, 2546

ศักดิ์ กอแสงเรือง, “การช่วยเหลือผู้ต้องหาและจำเลยของสภาทนายความ” เอกสารประกอบการเสวนา เรื่อง การช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายแก่ผู้ต้องหาและจำเลย การสร้างความเสมอภาคและความยุติธรรมในระบบการดำเนินคดีอาญาของไทย, เนติบัณฑิตสภา, 9 มกราคม 2546 (เอกสารอัดสำเนา)

สัมพันธ์ พึ่งประดิษฐ์, “การช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายแห่งเนติ”, รายงานเสวนาวิชาการเรื่องการช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ต้องหาและจำเลย : การสร้างความเสมอภาคและความยุติธรรมในระบบการดำเนินคดีอาญาของไทย, โครงการพัฒนาระบบกฎหมายไทย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว), 9 มค 2546

เอกสารประกอบโครงการประชุมวิชาการเรื่อง หลักการสากลว่าด้วยการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายในคดีอาญา, โดยคณะกรรมการปฏิรูปกฎหมาย, 5 พฤศจิกายน 2556

2. ภาษาอังกฤษ

Committee on the Rights of the Child, CRC General Commentary No. 10. CRC/C/GC/10, 25 April 2007

Communications No. 985/2001, *Aliboeva v. Tajikistan*, paragraph 6.4; No. 964/2001, *Saidova v. Tajikistan*, paragraph 6.8; No. 781/1997, *Aliev v. Ukraine*, paragraph 7.3; No. 554/1993, *LaVende v. Trinidad and Tobago*, paragraph 58.

Communication No. 646/1995, *Lindon v. Australia*, paragraph 6.5.

Communication No. 341/1988, *Z.P. v. Canada*, paragraph 5.4.

Communication No. 253/1987, *Kelly v. Jamaica*, paragraph 9.5

Communication No. 838/1998, *Hendricks v. Guyana*, paragraph 6.4

https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-4&chapter=4&lang=en

Human Rights Committee, General Commentary No. 32 on Article 14, CCPR/C/GC/32, 23 August 2007.

Nick Booth, "Introduction to the UN Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems"

United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems, A/RES/67/187.